

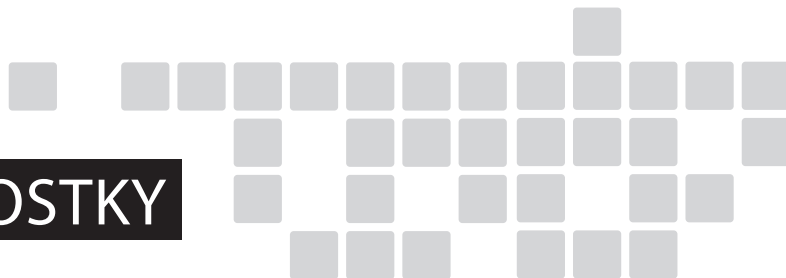

OBČASNÍK O ŽIVOTE V OBCI HÁJ

HÁJSKY

hlásnik

V. ročník
Číslo 1-2/2019

Úvodné slovo **STAROSTKY**

Vážení spoluobčania a priatelia našej obce!

Držíte v rukách ďalšie číslo hájskych novín. Venované sú našej obci. Jej histórii, zaujímavostiam, pamiatkam, významným rodákom. Na nasledovných stránkach si môžete pripomenúť známe fakty, oprášiť dávnu históriu, ale rovnako sa mnoho nového dozvedieť. Päť rokov ubehlo ako voda a my si opäť pripomíname ďalšie výročie prvej písomnej zmienky o našej obci. Tentokrát už 755. Jubileum je vždy dôvodom na oslavu, na slávnostnú chvíľu, chvíľu na zastavenie sa a zamyslenie, bilanciu, ale aj na premýšľanie o budúcnosti. Výročie obce je sviatkom a dôvodom uvedomiť si spolupatričnosť k miestu, kde žijeme, k miestu, ktoré sme zdedili a ktoré odkážeme budúcim generáciám.

Každý máme k tomuto kraju, prostrediu, k tejto obci nejaký konkrétny vzťah, niečo veľmi osobné, čo nás oslovuje. Niektorí sa tu narodili a bývajú možno stovky kilometrov ďaleko, ale v srdciach sú stále Hájanmi. Iní sa tu narodili tiež, ale prežili tu celý svoj život a Háj je pre nich celým svetom. A sú tu aj takí, ktorí nie sú rodákmi, ale prišli sem, niečo im tu učarovalo a obyvateľmi našej obce zostali s radosťou. Kolískou každého človeka je jeho rodný kraj, miesto kde sa narodil, prežil svoje detstvo, kde sa rodili jeho plány a sny o budúcnosti. Je to miesto, kde sa s láskou vracia, skúma a hodnotí premeny, ktoré vznikli z tvorivej práce predchádzajúcich generácií i terajších súčaníkov. Rozmanitosť

života našich predkov je popretkávaná svedectvom o úpornom úsilí ľudí urobiť svoju obec lepším miestom pre život budúcich generácií. Napriek rôznym živelným pohromám, vojnám a prírodným katastrofám sa to starým Hájanom darilo naplňať. Generácie, ktoré tu žili usilovne budovali svoju existenciu a zveľadovali našu obec. Dnes sa usilujeme konať podobne a jediná cesta, ktorá vedie k úspechu je cesta spolupráce, spoločného záujmu, vzájomnej pomoci a solidarity. To sú hodnoty, pre ktoré sa oplatí žiť a pracovať v prospech miesta, kde žijeme. Len na nás záleží, aký si tu vybudujeme život, vzťahy, okolité prostredie, ako si to všetko budeme zveľadovať. Je dôležité, aby sme žili spolu a nielen vedľa seba.

Vážení spoluobčania, milí rodáci dovoľte, aby som obci Háj k jej jubileu zaželala do ďalšej budúcnosti všetko najlepšie. Želám jej, nech ju obchádzajú vojny, choroby, prírodné katastrofy a iné nešťastia. Želám jej, nech sa stále rozvíja a napreduje. Želám jej pozitívnu energiou nabitých a usmiatech občanov. Želám jej, nech je tým najlepším miestom pre život, ktoré s radosťou považujeme za svoj domov. Želám nám všetkým, aby sme spolunažívali v harmónii a vytvárali prostredie, kde by sme sa radi vracali práve preto, že je to náš domov.

NA ZNÁMOŠŤ SA VŠETKÝM DÁVA!

Milí spoluobčania,

v tomto jubilejnom roku sme pre Vás a pre návštevníkov našej dedinky pripravili oslavy obce pri príležitosti 755. výročia prvej písomnej zmienky. Program osláv nesie názov „Brána otvorená“, čím symbolicky otvárame bránu doko-rán a ponúkame svoju pohostinnú náruč pre všetkých, ktorí ju v tento čas osláv prídu navštíviť. Kultúrny program je bohatý, zostavený tak, aby si každý prišiel na svoje.

Verím, že sa nám podarí pripraviť dôstojné a prítiažlivé oslavy, na ktoré Vás všetkých srdečne pozývam a prajem Vám i návštevníkom našej obce pekné zážitky.

Vaša starostka

PROGRAM:

11.00 – SLÁVNOSTNÉ EKUMENICKÉ SLUŽBY BOŽIE

12.00 – HISTORICKÝ SPRIEVOD OBCOU

13.00 – OTVORENIE OSLÁV

14.00 – ZÁKLADNÁ UMELECKÁ ŠKOLA A DFS LÚČIK

15.00 – HELIGONKÁRI MAJERČÍKOVCI

SKUPINA KORTINA

17.00 – ŠTEFAN SKRÚCANÝ

18.00 – SKUPINA TEAM REVIVAL

21.00 - TANEČNÁ ZÁBAVA SO SKUPINOU ZBM

SPRIEVODNÝ PROGRAM:

**ZÓNA ZÁBAVY PRE DETI S ANIMÁTORMI
A ATRAKCIAMI, BOHATÁ TOMBOLA,
OBČERSTVENIE.**

Obec Háj Vás srdečne pozýva na oslavy 755. výročia prvej písomnej zmienky o obci Háj, ktoré sa uskutočnia 6. júla 2019.

Obec Háj (508 m. n. m.) leží v južnej časti Turčianskej kotliny v blízkosti kúpeľného mesta Turčianske Teplice na úpätí západných svahov Veľkej Fatry v Mošovskej pahorkatine. Na severovýchode a severe je obklopená Malou Fatrou, na východe Veľkou Fatrou, na juhozápade a západe pohorím Žiar a na juhovýchode a juhu Kremnickými vrchmi. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1264. Medzi významné kultúrne pamiatky v obci patria rímsko-katolícky Kostol sv. Kozmu a Damiána, pôvodne gotický, ktorý bol postavený okolo roku 1454. K najcennejším pamiatkam kostola patrí plastika Madony s Ježiškom na polmesiaci, ktorej autorom bol rezbársky tovariš Majstra Pavla z Levoče, pochádzajúci z Turca. Ďalej evanjelický kostol, ktorý bol postavený v rokoch 1819-1821 v barokovo-klasicistickom slohu. Zaujímavosťou je drevená krstiteľnica, ktorá sa používa dodnes. Súčasná budova materskej školy /bývalá katolícka fara/ bola odkúpená od rímsko-katolíckej cirkvi, v ktorej sa zachovali pôvodné barokové klenby. Obidva kostoly, ako aj objekt MŠ sú zapísané v ústrednom zozname kultúrnych pamiatok SR. V obci pôsobili aj významní kultúrni dejatelia, učitelia, farári, remeselníci ako napríklad Tobiáš Masník, Juraj Babka, Gustáv Dérer

/pochovaný na miestnom cintoríne/, Karol Holuby, Pavel Uhorskai, Július Fillo. V súčasnosti má obec 462 obyvateľov. Pýchou obce je zrekonštruovaný kultúrny dom a novovybudovaný obecný úrad s požiarňou zbrojnicou, ktoré boli oficiálne dané do užívania v roku 2014 pri príležitosti 750. výročia vzniku obce. V obci aktívne pracuje futbalový klub TJ Družstevník Háj, ako aj Dobrovoľný hasičský zbor, ktorý sa môže pochváliť ešte stále funkčnou striekačkou z roku 1912. Ďalšou pozoruhodnosťou je aj richtárska truhlica z roku 1907, ktorá slúžila miestnym richtárom na odkladanie písomností a výnimočné na nej je aj to, že sa na nej nachádzajú autentické podpisy richtárov. Na miestnom cintoríne sa nachádzajú hroby vojakov padlých v SNP. K skutočnej ozdobe hájskej prírody patrí zákonom chránená vachta trojlistá. Naša obec má uzatvorenú družbu s obcou Letniče v okrese Senica a s SDH Lubiná-Větrkovice z okresu Nový Jičín. Hoci je naša obec malá zachováva zvyky a tradície a žije kultúrno – spoločenským životom. Tradície sa u nás v obci konajú Fašiangu. Ani veľkonočná oblievačka doposiaľ nevymizla z tradície a v predvečer 1. mája sa v našej obci stavia máj. V priebehu roka sa organizujú viaceré kultúrno-športové akcie.

Heraldické symboly obce

ERB, VLAJKA A PEČAŤ TVORIA DOVEDNA TROJICU ZÁKLADNÝCH SYMBOLOV OBCE. NA TVORBU KAŽDÉHO ZO SPOMENUTÝCH SYMBOLOV SA VZŤAHUJÚ ZVLÁŠTNE HERALDICKÉ (NÁUKA O ERBOCH), VEXILOLOGICKÉ (NÁUKA O VLAJKÁCH) A SIGILOGRAFICKÉ (NÁUKA O PEČATIACH) PRAVIDLÁ, ZVYKLOSTI A ZÁKONITOSTI, KTORÉ BOLO POTREBNÉ BEZPODMIENEČNE DODRŽAŤ I PRI TVORBE ERBU OBCE HÁJ. IBA TAK TOTIŽ MOHOL VZNIKNUŤ HERALDICKÝ SPRÁVNÝ ERB, SPŔŔAJÚCI VŠETKY POTREBNÉ KRITÉRIÁ.

Erb Hája korení v historickej pečati obce Háj. Už na prvom pečatidle, ktoré je datované rokom 1664 sa v jeho strede nachádza strom, kostol, domy, polmesiac i slnko. Známe sú ešte dve pečatidlá, ktoré sú však námetovo blízke tomu prvému, na jednom z nich pribudol nápis Gemainde Hay. Aktuálna pečať obce je okrúhla, s obecným symbolom a kruhopisom Obec Háj. Samotný erb našej obce je plný hovoriacich symbolov, z nich najvýraznejší je motív stromu. Vychádzajúc z histórie zakorenenej v spomínanom pečatidle ho možno opísať takto: **V modrom štíte na zelenej pažiti sú znázornené strieborné, červenostreché budovy – na pravej strane kostol a vľavo zlatookný dom. Medzi nimi je vrastený vysoký zelený strom – smrek. Po jeho pravej strane polmesiac s tvárou, v ľavom hornom rohu vyrastajúce zlaté slnko s tvárou a striedavými lúčmi.**

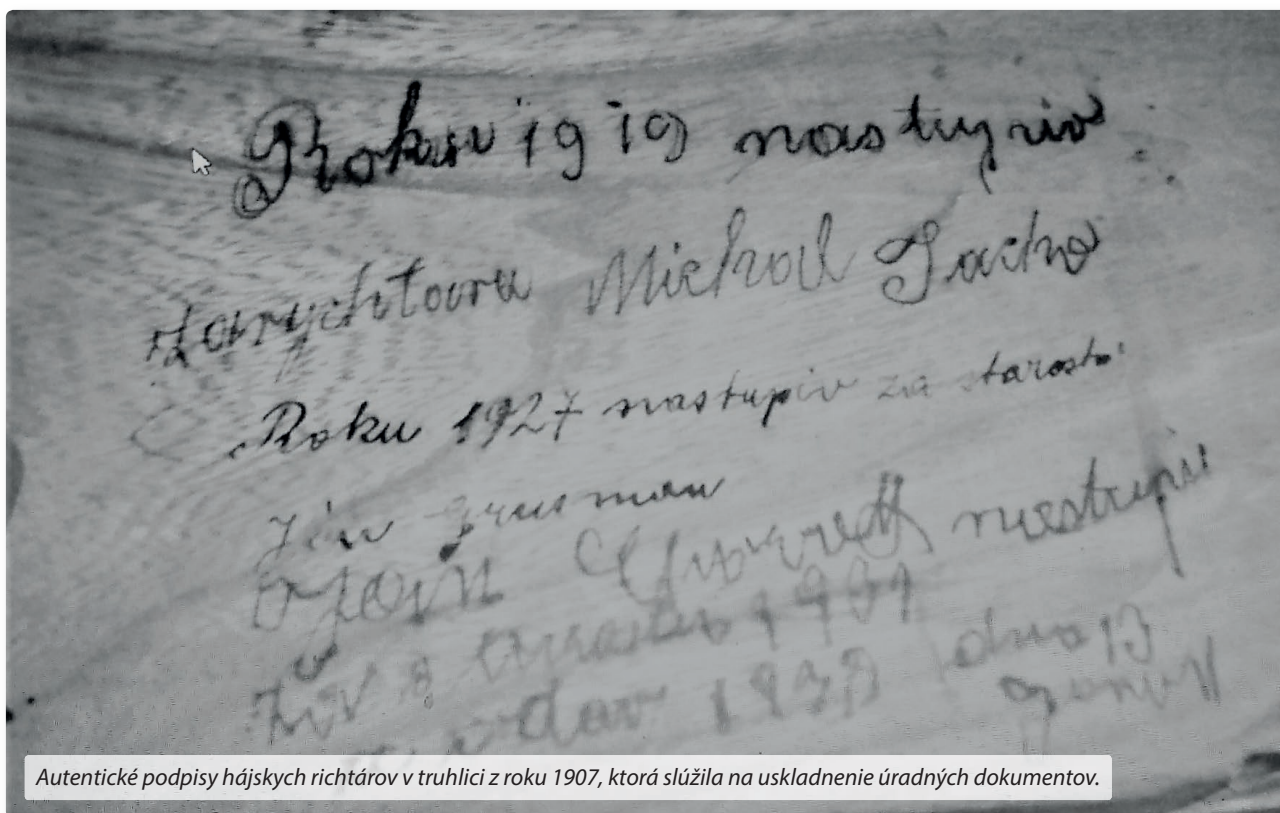
Opomenúť nemôžeme ani obecnú vlajku, ktorá pozostáva zo 6 obdĺžnych pruhov, ktoré sú vo farbách modrej, žltej, bielej, červenej, opäť bielej a žltej a posledný pruh je farby zelenej. Vlajka má pomer strán 2:3 a ukončená je tromi cípmi – dvoma zástrihmi, ktoré siahajú do tretiny jej listu. Zástava obce má podobnú kompozíciu ako obecná vlajka. Pomer jej strán však nie je záväzne daný a tak zástava môže byť aj dlhšia.

Hájska príroda sa môže popýšiť vzácnou rastlinou

Ozdobou hájskej prírody je chránená rastlina Vachta trojlístá, ľudovo sa nazýva horká ďatelina, trojlístník horký, trojan vodný, brukvorec i trinfólia? Latinské rodové meno vachty trojlistej, *Menyanthes trifoliata*, je odvodené z gréckeho *menyein* – odhaliť sa a *anthos* – kvet. Nádherné kvety tejto rastlinky sú naozaj neprehliadnuteľné. Až do stredoveku sa pokladala za jedovatú, záznamy o využití vachty proti horúčkam a zimnici, nechutenstvu a na liečbu vtedy rozšírenej parodontózy pochádzajú už zo 17. storočia.

Vachta trojlístá je trváca bylina z čeľade vachtovitých s hrubším plazivým článkovaným šupinatým rozkoreneným podzemkom, z ktorého vyrastajú veľké trojpočetné listy s pošvovito rozšírenou stopkou a 15-30 cm vysoké stvoly, ukončené strapcom bledoružovkastých, vo vnútri chlpkatých kvetov. Plody sú mnohosemenné toboľky. Kvitne od mája do júna. Rastie na rašeliniskách, slatinách, na okrajoch rybníkov, mŕtvych ramien riek, príp. odvodňovacích kanálov či v plytkých tŕňach, obľubuje zabahnené, často i vodou preplavované a na živiny chudobné pôdy, väčšinou na kyslých substrátoch. V SR rastie roztrúsené takmer na celom území, výskyt však nie je súvislý, chýba najmä v najteplejších oblastiach. Z rastliny zbierame listy s krátkymi stopkami, keď rastlina kvitne, prípadne aj neskoršie, kým nie sú lúky pokosené. Odrezávame ich pozorne, aby sme rastlinu nevytrhli zo zeme aj s koreňmi, zbavíme ich nežiadúcich prímiešaní a sušíme veľmi riedko rozložené pri teplote 40 – 50 °C bez obracania. Schnú pomaly, lebo obsahujú mnoho vody. Z usušených odstránime listy,

ktoré farbou nevyhovujú. Pri úschove nestláčame. Obsahuje glykozidickú horččinu loganín a menyanín, flavonoidy rutín, hyperozid, triesloviny, iridoidy a prvky mangán, železo a jód. Súčasné výskumy potvrdzujú stredovekú skúsenosť – horká ďatelina naozaj výrazne vylepšuje trávenie v mnohých smeroch – podporuje a reguluje sekréciu žalúdočných šťiav, zlepšuje črevnú peristaltiku, pôsobí proti nadúvaniu a zápche, zlepšuje chuť do jedla. Reguluje tvorbu žlče a pomáha aj pri chorobách pečene a žlčníka, zlepšuje tvorbu krvi. Vachta sa preto osvedčila aj ako skvelá podpora pri liečbe rakoviny. Celkovo posilní organizmus a dodá chuť do jedla a života. Užíva sa ako prášok alebo čaj (v zmesi s valeriánou a mäťou upokojuje napäté nervy a migrénu). Pri liečbe reumatizmu, dny a zápalu trojklaného alebo lícneho nervu je overená liehová tinktúra z vachty. Vachtu dostať buď už "čistú", alebo v rôznych prípravkoch (kedysi aj v likéroch) na podporu trávenia v lekárňach. Kvôli miernemu obsahu alkaloidov nie je vachta vhodná pre tehotné a dojčiacie ženy a nemala by sa užívať dlhodobo.

Autentické podpisy hájských richtárov v truhlici z roku 1907, ktorá slúžila na uskladnenie úradných dokumentov.

VEDENIE OBCE

Richtár (z nemčiny Richter – sudca; latinsky iudex, čiastočné synonymá: šoltýs, fojt, advokát, villicus, vesník, pereg) bol na území dnešného Slovenska do roku 1850 hlavný predstaviteľ samosprávy miest a do roku 1918 dedín. V 15. a 16. storočí bola zrejme do funkcie kráľovských richtárov dosadzovaná nižšia šľachta. Richtár bol pôvodne úradník vyberajúci pre svojho pána dlhované čiastky v obci, ktorý bol poverený aj súdnictvom. Neskôr sa stal aj predstaviteľom správy obce či mesta. V roku 1850 na dedinách stratil súdnu právomoc, v mestách mu naopak ostala len súdna funkcia a právnu právomoc dostal mešťanosta (nemecky Bürgermeister). Dedinskí richtári boli volení obecnou pospolitosťou (v novoveku volili z troch kandidátov navrhnutých zemepánom). Zodpovedali sa však zemepánovi. Na starosti mali správu obce, súdnictvo obce, správu odvodov poddanských dávok, desiatku a deviatku, ako aj štátnych daní.

Kedže všetky obce na Slovensku mali v minulosti poľnohospodársky charakter, už tento fakt predurčoval, že richtár pochádzal z roľníckeho stavu. Inak tomu nebolo ani v Háji, kde len zámožnejší roľník mohol byť poverený vedením obce. Taktiež musel byť starým rodom Hájanom inak sa na richtársky stolec dostal len za pomoci vplyvnej rodiny. Za Rakúsko-Uhorska bol richtárom Ondrej Horváth, ktorý sa neskôr odsťahoval do Maďarska za synom. Cez prvú svetovú vojnu úradoval na richtárskom stolci Ondrej Mračko, ktorý sa taktiež pridal na stranu Maďarov a patrila k tzv. maďarónskym richtárom. V roku 1918, po vyhlásení 1. československej republiky boli do richtárskych kresiel dosadení slovenskí zástupcovia. Prvým slovenským richtárom našej obce bol Michal Jacho, ktorý zotrval v tomto úrade až do svojej smrti. Po ňom bol zvolený Ján Grusman (u horných Dibákov) skromný a rozumný muž, ktorý donútený okolnosťami prerušil gymnaziálne štúdiá a vrátil sa domov pracovať na gazdovstvo. Za jeho pôsobenia bola elektrifikovaná obec, postavený obecný dom a zrenovovaná evanjelická škola. Po Grusmanovi sa richtárom obce stal jeho švager Ján Chorváth (u Špitálskych). Posledným vojnovým richtárom obce bol Ján Stuchlý (u Zimanov), ktorého pozbavili richtárskeho úradu za vojnového slovenského štátu. Po ňom sa komisárom stal Ján Ločaj – Mrvák, jeho zástupcom bol Jozef Dubovec starší. Po vojne do roku 1961 sa na vedúcom poste obce vystriedali Michal Haľama, Ondrej Mračko, Baltazár Kamien a Július Masný. V roku 1961 bol za predsedu miestneho národného výboru vymenovaný Ondrej Podhorský, ktorý pôsobil v tejto funkcii do roku 1986. V tomto roku ho vymenil Daniel Fakač, ktorý pôsobil vo funkcii do roku 1998, kedy ho vystriedala Jarmila Ižipová. V komunálnych voľbách v roku 2014 bola za starostku obce zvolená Erika Herčúthová, ktorá v tejto funkcii pôsobí druhé volebné obdobie.

Kultúrne pamiatky v obci

Rímsko-katolícky kostol sv. Kozmu a Damiána

Pôvodne gotický kostol bol postavený v roku 1381 pri súkromnej kaplnke hájskych pánov a prestavaný začiatkom 17. storočia a zaklenutý v roku 1720. Z jednoloďového Božieho domu sa stal trojlodový, kedy každá loď je zaklenutá klenbou s hrebienkovými lunetami. Vchod do kostola tvoria dva gotické portály z 15. storočia s bohato profilovaným kamenným ostentím. V presbytériu je malý výklenok s drevenými dvierkami, na ktorých sú gotické železné okutia. Tie sú aj na dverách vedúcich do sakristie. Hlavný oltár v barokovom štýle v strede s obrazom sv. Kozmu a Damiána pochádza z konca 17. storočia. Kazateľnica je baroková z prvej polovice 18. storočia, krstiteľnica je gotická z 15. storočia. Veža kostola je vysoká 25 metrov a sú v nej umiestnené tri zvony. Pôvodné zvony boli počas 1. svetovej vojny – 6. novembra 1916 zhabané. Za 1 kg zvonoviny platila armáda 4 koruny. K najcennejším pamiatkam kostola patrí plastika Madony s dieťaťom na polmesiaci. Jej autorom bol rezbársky učeň majstra Pavla z Levoče, ktorý pochádzal z Turca. V 40. rokoch minulého storočia bola uložená do zbierok Slovenského národného múzea v Martine. Od vzniku farnosti v roku 1340 účinkovalo v Háji 42 kňazov. Posledným v našej obci pôsobiacim kňazom a to v rokoch 1955 - 1972 bol Ján Hulla. Kultúrnou pamiatkou je aj bývalá katolícka fara, v súčasnej dobe budova materskej školy. Ide o barokovú stavbu z roku 1764, ktorá bola značne prestavaná v 20 storočí. V dvoch miestnostiach boli zachované barokové klenby.

Rímsko-katolícky kostol – minulosť a prítomnosť.

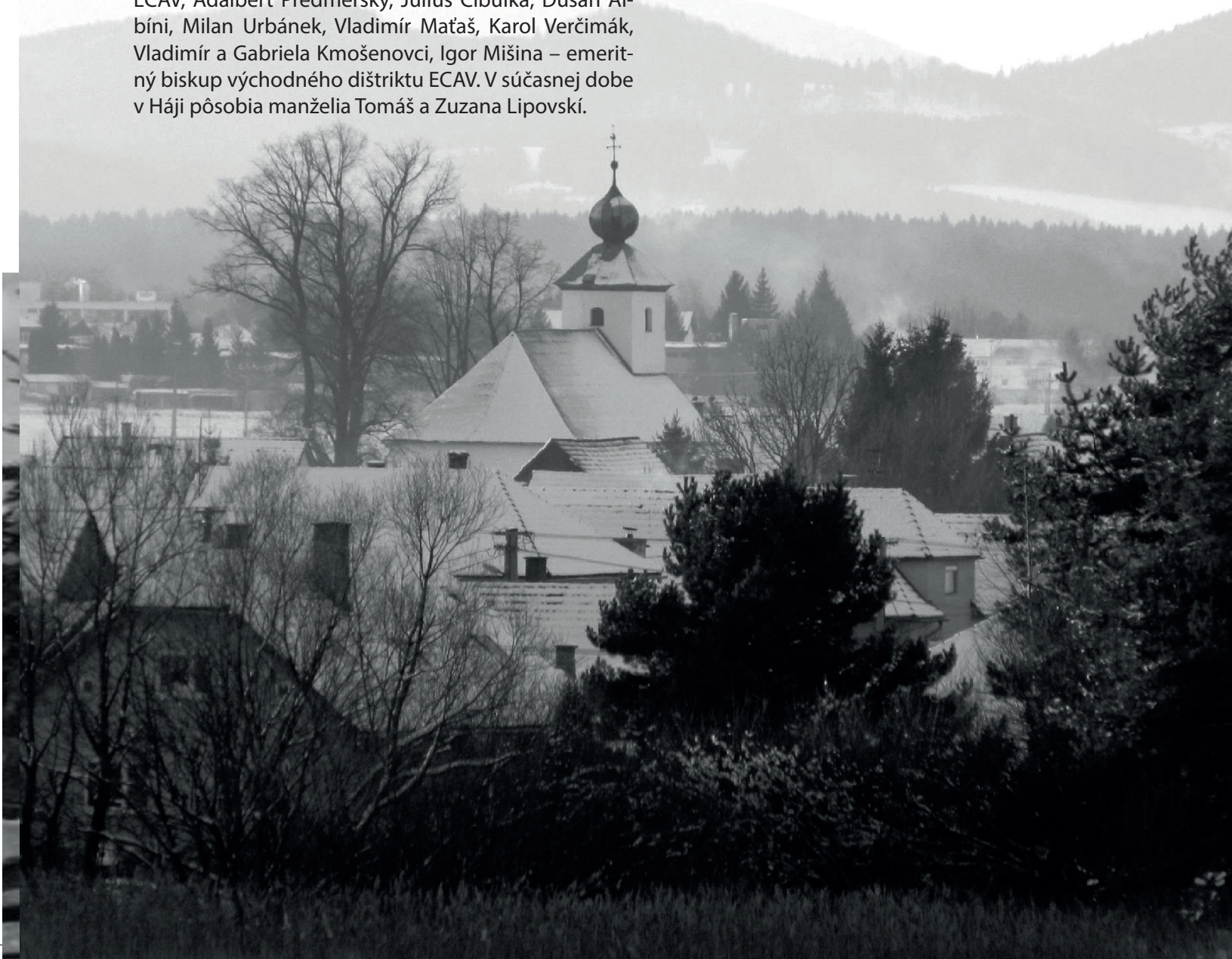

Evanjelický kostol

Tento kostol bol postavený v rokoch 1819 až 1821 v barokovo-klasicistickom slohu ako tolerančný chrám. Vnútrotná sieň je krytá dreveným trámovým stropom, na stene sa nachádza drevená protestantská empóra. Oltár je z roku 1820. V strede je obraz Krista v Emauzoch, v nadstavci obraz Krista v Getsemanskej záhrade. V roku 1821 bol zakúpený organ od Juraja Pažického – majstra rajeckého. Počas prvej svetovej vojny boli zrekvírované píšťaly z organu a v roku 1920 zakúpené nové. Prvé zvony boli do kostola zadovážené za prvého farára Labátha. V roku 1916 a 1917 boli taktiež zrekvírované armádou. Na ich miesto cirkev objednala tri okrúhle železné platne, na ktorých sa klepaním zvonilo. Nové tri zvony nadobudla cirkev v roku 1924. Kazateľnica je empírová, krstiteľnica klasicistická, drevená z roku 1820. Liturgické náčinie tvorí strieborný kalich, luster, oltárne cínové svietniky, cirkevná pečať a medená krstná misa. Prvým farárom oživenej evanjelickej cirkvi bol Alexander Labáth, druhým Juraj Holuby. Ďalšími kňazmi boli Daniel Martiny, Titus Brozik, Ján Palic, Pavel Šolc, Pavel Uhorskai – neskorší generálny biskup ECAV, Adalbert Predmerský, Július Cibulka, Dušan Albíni, Milan Urbánek, Vladimír Maťaš, Karol Verčimák, Vladimír a Gabriela Kmošenovci, Igor Mišina – emeritný biskup východného dištriktu ECAV. V súčasnej dobe v Háji pôsobia manželia Tomáš a Zuzana Lipovskí.

Evanjelický kostol – minulosť a prítomnosť.

KULTÚRNI DEJATELIA NAŠEJ OBCE

Hoci je naša obec malá, má bohaté historické a kultúrne tradície. Svoj skromný podiel na stavbe dejín slovenského národa nesú i obyvatelia Hája. Žili tu významní kultúrni a národní dejatelia, na ktorých môžeme byť právom hrdí. Nezastupiteľné miesto nielen v kultúrnom dianí našej obce patrí tým najstarším vzdelancom, národným buditeľom, prvým spisovateľom, ktorí z lásky k ľudu a rodnej hrude povznášali život na dedine. Boli to predovšetkým kňazi a učitelia, ktorí bdelym okom objavovali v tomto prostredí mladé talenty a presviedčali ich rodiny, aby dali synov na štúdiá. Boli to oni, ktorí v našej obci zakladali spolky ovocinárske, čitateľské, nacvičovali divadlo a povznášali Hájanov aj po duchovnej stránke. Mnohí z nich sa stali významnými národnými dejateľmi, spisovateľmi pedagógmi a kazateľmi mimo milovanej dediny i Turca. Prinášame Vám tých najvýznamnejších, ktorí povzniesli život nielen obyvateľov Hája, ale svoju stopu zanechali i vo formovaní slovenského národa.

Tobiáš Masník pôsobil v Háji v rokoch 1686-88 ako evanjelický farár. Bol náboženským spisovateľom, autorom memoárov, pôsobil ako rektor a farár na rôznych miestach. V časoch náboženského prenasledovania ho poslali na galeje do Neapola v Taliansku, ale cestou sa mu podarilo utiecť. Po návrate do vlasti bol farárom v Ilave a neskôr dvorným kazateľom na hrade Blatnica. Písal cestopisnú, náboženskú, filozofickú prózu, aj denníkové zápisky. V cestopisoch opisoval nielen svoje zážitky, ale aj svojich druhov Simonidesa a Lániho počas súdov, väzenia, ako aj ich putovanie na galeje do Španielska pod názvom „Vězení a vyslobození Tobíáše Masniciusa“. Písal po nemecky, latinsky a v slovakizovanej češtine.

Juraj Grossmann sa narodil v Háji v 17. storočí. Pôsobil ako učiteľ, kedy sa staral najmä o zriadenie škôl a ich rozvoj. Neskôr pôsobil ako farár v Slovenskom Pravne, Turčianskom Michale a Mošovciach. Stal sa aj dvorným kazateľom u palatína Juraja Thurzu na Oravskom hrade. Ďalším významným hájskym rodákom, Grossmannovým súputníkom bol Daniel Antoni. S hrdosťou ho môžeme zaradiť medzi najstarších vzdelancov pochádzajúcich z Turca. Pôsobil ako náboženský spisovateľ, neskôr ako farár a rektor na viacerých miestach. Jeho

náboženské spisy písané po latinsky patrili v tej dobe k najvýznamnejším dielam tohto druhu v Rakúsko-Uhorsku. Aj v ďalších storočiach nájdeme významných učencov, rodákov z našej obce, ktorí vykonali nielen pre rodnú obec, ale aj slovenský národ významnú osvetovú činnosť. Snáď najvýraznejšiu stopu v slovenských dejinách zanecháva Karol Holuby. Narodil sa v rodine evanjelického farára Juraja Holubyho v Háji. A práve prostredie evanjelickej fary, kde sa schádzala turčianska inteligencia i detstvo v národne uvedomelej rodine, predurčili jeho osud. Holuby vyštudoval evanjelické gymnázium v Modre. Tu sa zoznámil s Vilkom Šulekom. Obaja sa po štúdiách pridali k slovenským dobrovoľníkom. Slovenská národná rada ho ustanovila ako komisaára a 25. septembra 1848 ho ako splnomocnenca vyslala do obcí Kostolné, Vaďovce, Hrušové, Horné a Dolné Bzince a Lubina. Jeho úlohou bolo získať ozbrojenú podporu na boj, sprostredkovať rozkazy Slovenskej národnej rady a zásobovať povstalcov na Brezovej. 27. septembra 1848 odišli hurbanisti z Brezovej pod Bradlom smerom na Starú Turú, kde boli najviac ohrozovaní maďarskými gardistami. Maďari Starú Turú zapálili, keď zbadali blížiacu sa vojsko. V Lubine viedol Holuby proti maďarským vojakom ozbrojený odpor obyvateľov. Garda, prichádzajúca zo Starej Turej, narazila v Lubinej na väčší odpor. Preto začali strieľať do obyvateľov, niektorých chytili a podpálili pár budov. Obec poslala vyslancov vedených Karolom Holubym a notárom Erdelským. Tí išli naproti maďarskému vojsku až k Horným Bzinciam. Tam ich Maďari zajali a odvieďli. Garda vyhnala obyvateľov Lubiny násilím preč a podpálila dedinu. Holubyho väznili spolu so 40 osobami v Hlohovci. Štatársky súd odsúdil Karola Jána Holubyho ako veliteľa slovenského povstania a buriča na trest smrti obesením. On nič nezaprel a zobral vinu za viacerých ľudí na seba. Bol popravený 26. októbra 1848 na rovnakom mieste ako 6 dní predtým Vilko Šulek. Deň pred obesením napísal báseň o divadle celej popravy. Po tom ako sa dozvedel o hrdinskej smrti Vilka Šuleka povedal: „Čo plačete ľudia, toto je moja svatba. Ja s radosťou kráčam do náručia svojej nevesty.“ Pochovali ho 3 dni po poprave spolu so Šulekom. 4. februára 1849 ich exhumovaných pochovali slovenskí dobrovoľníci so zaslúženými poctami. Obeť dvoch mladíkov za slobodu slovenského národa inšpirovala slovenských tvorcov hneď po ich smrti. Označili ich za martýrov a ich obete za ideálne príklady hodné

Pamätník Karola Holubyho v Šulekove.

nasledovania. V roku 1849 im Janko Kráľ venoval báseň s názvom Duma dvoch bratov, o roku neskôr vyšla smutnohra Jozefa Podhradského Holuby a Šulek. Voľnejšie sa objavujú aj v Hurbanovej novele Slovenskí žiaci z roku 1853. Odlišný, polemický pohľad priniesla Záborského hra Holub, ktorá vyšla až v roku 1962.

Gustáv Dérer sa narodil v roku 1845 v našej obci, pôsobil ako pedagóg, učiteľ prírodovedných predmetov na gymnáziu v Turčianskom sv. Martine. Vyštudoval aj teológiu v Bazileji. Ako farár a zároveň učiteľ dbal na vzdelanie roľníckeho ľudu, rozkvet remesiel, priemyslu a obchodu. Vypracoval aj reformu štúdia. Udržoval intelektuálne priateľstvo s Eleonou Maróthy Šoltésovej. Vydal niekoľko významných vedeckých prác, ako aj beletristických diel.

Ďalším významným hájskym rodákom je aj Juraj Babka. Vynikol ako pedagogický spisovateľ, hudobník, prekladateľ a v neposlednom rade osvetový pracovník. Stal sa aj poslancom národného zhromaždenia, kde aktívne vystupoval proti maďarskej politike. Za svoje názory a aktívnu činnosť v aktívnom hnutí bol v roku 1904 maďarskou porotou odsúdený do väzenia. V rokoch 1920-25 bol členom senátu Národného zhromaždenia. No zmyslom jeho života sa stala osvetová práca – povznášal kultúru, organizoval spolky, prispieval pedagogickými a poľnohospodárskymi článkami do časopisov Dom a škola, Vlast' a svet, Národné noviny, Robotnícke noviny a Obzor. Redigoval aj odborný časopis Včelár a vydal školský notovaný spevník Fialôčka.

Záber, ktorý bol zhotovený po divadelnom predstavení Večná mladost', ktoré nacvičili Hájani na Vianoce v roku 1955.

O OBECNEJ PREZÝVKE I PREZÝVKACH HÁJANOV

V KAŽDOM REGIÓNE SLOVENSKA EXISTUJÚ PREZÝVKY DEDÍN AJ MIEST. ANI TURIEC NIE JE VÝNIMKOU A AJ TU VZNIKLO VEĽA PREZÝVOK, KTORÉ SLŮŽILI A SLŮŽIA NA HUMORNÉ PREKÁRANIE SA JEDNOTLIVÝCH OBCÍ A ICH OBYVATEĽOV. MEDZI NIMI NECHÝBA ANI NÁŠ HÁJ.

Kedysi v hájskom chotári bolo veľa vrabcov - priam celé krdle a práve kvôli nim nemohli roky rokúce v obci dopestovať mak. Ten im ešte na poli z makovic vyzobali vrabce. Nuž a práve s týmito malými operencami sa spája veselá príhoda, ktorá viedla k prezývke nás, Hájanov. V škole raz deti v triede chytili malého vrabčika. Chceli ho odnaučiť chodiť do školy, ale nevedeli ako. Ktosi im poradil, aby vrabca potrestali. Nuž a trestať mal právo len richtár obce s jeho poradcami. Deti teda šli s vrabcom na súd k richtárovi. Zišla sa aj dedinská rada a tá po rokovaní vyniesla rozsudok. Ten znel: „Pred celou obcou má byť vrabec, na výstrahu ostatným vrabcom, zhodený z veže a tak zabitý.“ Rozsudok aj bol vykonaný. O tom, že vrabček uletel, netreba ani hovoriť. Od tých čias sú obyvatelia našej obce prezývaní vrabčiarimi.

Neoddeliteľnou súčasťou každej dediny sú aj jej obyvatelia, ktorí jej dávajú pulz života, neopakovateľnú atmosféru doby, ale aj zvyky či obyčaje, kto-

ré k nej patrili. Špecifikom, patriacemu k životu na dedine, boli aj prezývky, ktoré najčastejšie vznikali na základe povolania, remesla, určitej fyzickej danosti človeka, alebo jeho vlastností. Ani obyvateľom našej obce sa nevyhli mená, ktoré označovali svojich nositeľov na rozlišovanie rodín toho istého priezviska. Do povedomia občanov i širokej verejnosti sa v tom čase zapísali viac prezývkou ako oficiálnym priezviskom. Pribúdaním novej generácie sa pomaly tieto prímienia vytrácali a dnes ich už počuť len sporadicky. V Háji už žijú len potomkovia zabudnutých prezývok, alebo prisťahovalci z iných regiónov Slovenska. Láska k rodným koreňom, k rodnej hrudi je však v každom z nás. Oživme teda mená mnohých rodín s „dvojitým“ priezviskom, ktoré sa pričínili o dobrú povest našej obce v krásnej Turčianskej záhradke.

Bakoš – Bagara, Bakoš – Bachtár, Bakoš – Heško, Bakoš – Invalid, Bakoš – Škatuľa, Bakoš – pri Priehrade, Bakoš – Zelienka, Bakoš – Studvica, Čulý – Gliezik,

Dubovec – Paleje, Dubovcová – Plavčová, Fiľo – Palier, Fekeč – Kliman, Fojtík – Chrapač, Grusman – Dibák, Haľama – Putra, Haľama – Sámel, Haľama – Pastier, Haľama – Šuster, Hanko – Holeš, Hanko – Krcho, Chorvát – Špitálsky, Ižip – Kolár, Ižip – Duchaj, Jariabka – u Červeňov, Jariabka – Macko, Keliar – Selko, Lejtrich – Gajdoš, Lejtrich – Hucko, Lejtrich

– Peterec, Lejtrich – Šovčík, Ločaj – Mrváň, Mračko – Maxa, Mračko – Košťal, Mračko – Zelenka, Mračko – Požeský, Mračko – Pakán, Mračko – Vojak, Oravec – Poštár, Oravec – Kováč, Petrovič – Horár, Petrovič – Kováč, Stuchlý – Ziman, Šimo – Zuzna, Taraš – Šuša, Zibolen – Dibák, Ziman – Kolka

Futbal v Háji má bohatú históriu.

TJ DRUŽSTEVNÍK HÁJ

V obci Háj má dlhú tradíciu futbal, veď nadšenci tohto športu založili futbalový oddiel pod názvom TJ Sokol Háj už v roku 1952. Medzi prvých priekopníkov patrili Juraj Dubovec, Marián Uram, Ján Uličný, Ján Bahurinský a Juraj Zajac.

Materiálno-technologické vybavenie bolo v začiatkoch provizórne a veľmi skromné. Hralo sa na lúke tzv. Šiarach, na nevyznačenom ihrisku, bránky nemali siete a hráči si na miesto dresov obliekali jednofarebné košeľe. Do futbalu sa angažovalo čoraz viac nadšencov nielen z Hája, ale aj okolitých dedín. V 70. rokoch došlo k premenovaniu oddielu na Telovýchovnú jednotu Družstevník Háj, ktorý nesie až po dnes. TJ bola významne podporovaná JRD Háj a to hlavne zásluhou vtedajšieho predsedu Ondreja Labudu. V tomto období hájsky futbal prevítal. Dosiahol aj svoj najväčší úspech, kedy pod vedením Vladimíra Šenšela, vyhral prvý ročník Putovného pohára redakcie Života Turca. Tento úspech hráči zopakovali ešte dvakrát a to pod vedením trénera Jána Páleša a tak sa klub stal trvalým držiteľom tejto trofeje. V 70. a 80. rokoch patrila Družstevník k najlepším družstvám v okrese, získal aj veľa trofejí z turnajov. Okrem už spomínaných trénerov za celé obdobie existencie klubu v ňom pôsobili títo tréneri: Stanislav Snovák, Jaroslav Haľama, Milan Poláček, Miroslav Šolc, Dušan Malina, Marián Haľama, Igor Hus, Stanislav Oravec a aktuálne Jozef Jelluš. V 90. rokoch postihli mnohé kluby v Turci ekonomické problémy, niektoré ich dôsledkom aj zanikli. V Háji sa však vždy našli ľudia – srdciari, ktorí tento, tak úzko spätý šport s našou obcou, zachovali a zachovávajú. V súčasnom období hrá náš futbalový klub II. triedu, kde dosahuje dobré výsledky. Výbor TJ organizuje aj Memoriál – futbalový turnaj venovaný výborným hájskym futbalistom Ing. Miroslava Donátovi a Jánovi Šípkovi, ako aj športový deň.

Z kroniky

Ako hasiči o motorovej striekačke rokovali

Keď sa požiarny zbor rozhodol zakúpiť dvojkoľosovú motorovú striekačku, kým došlo k uskutočneniu tejto kúpy, predchádzali tomu rôzne jednania, presvedčania, ba i praktické ukážky. Mnohí občania tvrdili, že obec nemá pre motorovú striekačku dosť vody. Tu bolo treba samých občanov, ba i hasičov presvedčovať o opaku. Malá Vieska v tom čase už mala takúto striekačku. Za veliteľa Jána Uličného, sa na skúšku vody priviezla do obce spomenutá striekačka. Skúšalo sa hneď pri prameni „v žleboch“ a pri strážnici. Potok bol na oboch miestach ku skúške upravený – zahataný. Ukázalo sa, že keď je voda v potoku upravená pre motorovú striekačku, je jej dosť. Myšlienka pre zakúpenie motorovej striekačky tak zvíťazila. Aby mal zbor pre schôdzu, stráženie a pre striekačku a ostatné náradie svoj stánok, bolo treba postaviť strážnicu. Stalo sa tak v roku 1904. Zbor na začiatku toho veľa nemal. Rovnošatu si každý zadovážil sám. Obec prispievala určitou sumou, nebola každoročne rovnaká. Z tej sumy sa dopĺňala výstroj a jej oprava. Starší občania spomínali, že v dávnejšej dobe aj Čremošné bolo pripojené ku Háju. Pri nástupe v povelu bolo: „Nastúpiť!“ a po nástupe Hájanov ďalší povel znel: „Čremošné pristúpiť!“ V obci bolo v tom čase 60 párov koní. Ku prevozu striekačky a mužstva ku požiaru mimo obce sa určili záprahy koní do striekačky a do vozov. Stráž hasičská sa robila len od Jozefa do Michala, vždy dvaja úplne vystrojení hasiči. Dôstojníci a starší hasiči na to určenú členskou schôdzou stráž kontrolovali. Veliteľ a jeho zástupca kontrolovali nepretržite, iní sa striedali. Peniaze, ktoré pokladník opatroval sa získavali od obce, zo zábav a z pokút pre nedodržanie a neplnenie hasičských povinností - nedostavenie sa do stráže, zaspanie v stráži, nedostavenie sa bez omluvy na schôdzu, na cvičenia. Kto chcel mohol sa dať oslobodiť za určitý poplatok od schôdzy a cvičenia.

(Jedná sa o autentický prepis textu z kroniky – bez jazykovej úpravy, kronikár Ján Uličný).

Obecná knižnica za rakúsko-uhorského štátu

Po obciach knižníc nebolo, mestá čo mali to boli knihy v reči maďarskej. Maďarskej vláde veľmi záležalo na tom, aby Slováci ostali nevzdelaní, preto ani knihy v slovenskej reči sa neobjavovali v kníhkupectvách. Slovenská tlač a kniha sa rozširovala len kolportérmi a cestou známosti a po tichu. Utvorením Československej republiky sa pomery zmenili. Bol vydaný zákon i nariadenie o zriaďovaní knižníc po obciach. Boli zostavené zoznamy kníh, podľa ktorých boli knihy odposlané po obciach. Mnohé z nich by sa mali v knižniciach až po dnes nachodiť. Do obce knihy došli, dlho boli u richtára, ktorý zrejme nevedel čo s nimi. Niektoré z nich aj zmizli. S vedením knižnice poverili učiteľa. Skrine – kasne neboli. Knihy sa umiestnili v starom, zadymenom, vlhkom obecnom dome, v stennom výklenku, ako to bývalo v mnohých starodávnych izbách. Knihy plesnivali, rozchádzali sa vlhkosťou, čitateľov až na dvoch, troch občanov nebolo. Nebolo, nenašlo sa ani pár korún na zakúpenie skrine. Na mnohé prosenie a žiadosti bola zadovážená kasňa, do ktorej sa uložili knihy. Postupom času, ale veľmi pomaly sa pomery zlepšovali a dnes knižnice majú svoje miesto. Čitateľov spočiatku bolo poskromne, dvaja, traja / Svitač Ján a Bakoš Ondrej/. Veľmi pomaly sa slovenská kniha dostávala do našich rodín. Najčastejšie sa siahalo po rozprávkach, Jánošíkovi, a sem tam aj po roľníckom obsahu knihy. V roku 1964 už bolo 1487 kníh a čitateľov 148, kým prvopočiatočný stav knižnice bol 100 kusov a čitateľov dvaja mužský a 4-5 dievčat, ktorí vyšli už zo slovenskej školy. Zväčšiť knižnicu bolo veľmi ťažko. Rozkaz musel prísť zhora, aj to len o 4 – 5 kníh ročne. Začiatkové ťažkosti sa prekonali a teraz kniha v obci, vo spolku i v domácnosti má svoje miesto.

Jedná sa o autentický prepis z obecnej kroniky z roku 1964, kronikárom bol Ján Uličný.

Hájski hasiči predvádzajú ukážku na dobovej striekačke.

DOBROVOĽNÝ HASIČSKÝ ZBOR

DOBROVOĽNÝ HASIČSKÝ SPOLOK VZNIKOL V OBCI V ROKU 1890. VSTÚPILO DO NEHO 70 ČLENOV. AJ VĎAKA NADŠENCOM HASIČSTVA SA JEHO RADY ROZRASTALI A SPOLOK NAPREDOVAL.

Prvý veľký úspech zaznamenalo naše družstvo v roku 1974, kedy v obvodnom kole súťaže požiarnych družstiev obsadilo 1. miesto a reprezentovalo tak okres Martin na súťaži v Novom Jičíne, kde družstvo obsadilo 2. miesto. Práve na tejto súťaži vznikla družba s hasičmi z Lubinej, ktorá trvá dodnes. Vzniklo aj družstvo mladých požiarnikov, ktorí v rokoch 1974-77 reprezentovali obec na krajských súťažiach hry Plameň. Vedúci mladých požiarnikov v týchto rokoch boli Jozef Ižip st. a Miroslav Ižip st. K veľkému úspechu činnosti patria umiestnenia mladých požiarnikov, hlavne dievčat, ktoré sa v roku 2002 prebojovali do celoštátneho kola do Gabčíkova. Úspechy im patria aj v pohárových súťažiach a v súťaži Dráčík. Tieto pekné umiestnenia dosiahli pod vedením Jozefa Ižipa ml. V roku 2016 pod vedením Mgr. Martiny Šagáthovej sa mladí hasiči zúčastnili Krajskej súťaže mladých hasičov. V hasičskom športe nás úspešne reprezentuje aj družstvo žien, no predovšetkým mužov. V roku 2015 sa prebojovali na celoštátny Superpohár v požiarnom útoku. Už niekoľko rokov po sebe dosahujú popredné miesta v okresných súťažiach – O pohár veliteľa DHZ, v Turčianskej hasičskej lige, ale zúčastňujú sa rôznych hasičských súťaží aj mimo okres. V roku 2016 bol otvorený areál hasičského športu, ktorý si hasiči svojpomocne s podporou obce vybudovali. Každý rok naši hasiči organizujú hasičskú súťaž o Pohár veliteľa DHZ Háj /v tomto roku už 15. ročník/, súťažné kolo THL a od roku 2016 aj nočnú hasičskú súťaž – Memoriál Jozefa Ižipa ml. oddaného hájskeho hasiča a dlhoročného veliteľa nášho DHZ.

HISTÓRIA ŠKOLSTVA V OBCI HÁJ

Prvýkrát sa spomína hájske školstvo v roku 1565. Podľa materiálov v archíve Kremnica sa píše, že v nej pôsobili „súci a pilní učitelia“, čoho dôkazom bola aj mimoriadna vzdelanosť hájskych a dolnoštubnianskych občanov, ktorí túto evanjelickú školu navštevovali.

Ako prvý učiteľ sa spomína Tomáš Čudlík. Po ňom prišiel Juraj Homolovinus, ktorý bol aj pomocným kňazom evanjelickej cirkvi. Ďalšími učiteľmi boli Martin Leo Turčan – pôsobil do roku 1616 a Juraj Francisci z Martina, pôsobiaci do roku 1641. Vyni-

kajúcim učiteľom bol Matej Murgaš, pôsobiaci do roku 1567 – za jeho účinkovania pribudlo toľko žiakov, že sa musela zväčšiť i učebná sieň. Nasledovali Matej Burianov, Andrej Gregoriades a Juraj Blaho, ktorého v roku 1709 aj s kňazom vyhnali z Hája

Dobový záber na budovu hornej školy.

jezuiti, neskôr učil v Rakši. Po vyhnaní evanjelického kňaza a učiteľa popri cirkvi utrpela aj škola. V rokoch 1821-35 tu pôsobil Daniel Labát. Od roku 1836 nastúpil Juraj Dérer, pôsobiaci až do svojej smrti roku 1885. Po ňom prišiel Ján Timko, bývalý príbovský učiteľ a kantor. Keď odišiel na odpočinok na jeho miesto nastúpil roku 1921 Ján Uličný z liptovského Jamníka, ktorý tu pôsobil až do roku 1962. Od tohto roku bola v Háji učiteľkou a neskôr i riaditeľkou Anna Očkajová, rodená Svitačová. Ako učiteľ tu pôsobil aj Juraj Mračko. Z dôvodu odchodu mladých rodín z obce následne došlo k úbytku žiakov základnej školy 1. až 4. ročníka, čo vyústilo k zrušeniu Základnej školy v Háji v roku 1984. <http://www.obechaj.sk/obec/images/dsk.jpg> Školská budova v roku 1818 stála na tom istom mieste, kde aj teraz. Na pôvodnej budove nebola urobená žiadna zmena až do roku 1870, kedy bola uskutočnená prestavba a prístavba. V roku 1926 bola celá budova renovovaná a zmenené boli aj priestory vo vnútri. Namiesto pôvodnej učebne sa urobil učiteľský byt, a naopak – byt sa prerobil na učebňu, čím sa priestory zväčšili. Náklady vo výške 99 139 Kč boli hradené, okrem materiálu, hájskymi evanjelikmi. Zariadenie školy bolo cirkevné.

Prvá zmienka o rímsko-katolíckej škole a o jej budove je podľa vizitačnej zápisnice z roku 1821. V tomto čase sa už spomína, že cirkev mala školskú budovu postavenú z dreva. Zo zápisov farnosti nebolo možné zistiť kedy a na ktorom mieste bola postavená. Roku 1846 bola s veľkou pravdepodobnosťou opravená, a to za pôsobenia farára Ignáca Zeiala. Po rozpadnutí drevenej budovy, v roku 1874, sa začala stavať školská budova z pevného materiálu, najpravdepodobnejšie na tom istom mieste. Učeb-

ňa bola na východnej strane budovy oknami na severu. Na západnej strane bol učiteľský byt, neskôr byt organistu. <http://www.obechaj.sk/obec/images/hsk.jpg> Vyučovalo sa od roku 1878 do roku 1908, kedy bola škola zrušená pre veľmi malý počet školopovinných detí rímsko-katolíckeho náboženstva. Prvým učiteľom na fare bol Ján Plander, ktorý tu učil do roku 1893 a ktorý na vlastnú žiadosť odtiaľto aj odišiel. Po jeho odchode biskup so súhlasom maďarských kráľovských inšpektorov vymeno-

val na uvoľnené miesto Ignáca Humela, ktorý odišiel z Hája v roku 1908 po zrušení školy. Prvého septembra 1908, po zrušení školy, prišiel Emil Ferček, už nie ako učiteľ, ale ako organista. Po ňom nastúpil Ján Beňo, ďalej Karol Hranický a po odstupe Štefan Kviatkovský.

Od roku 1880 až do roku 1893 bolo v škole každý rok okolo 20 detí. To už chodili do školy aj deti niektorých evanjelických rodín. Okrem nich školu navštevovali deti rímsko-katolíckeho vyznania z Viesky, Čremošného, ba dokonca až z Prievidze. Deti sa vyučovali od zberu úrody v jeseni do jari, pokiaľ nevyhnali dobytok na pašu, kedy sa deti rozišli za pasením statku. Školský rok sa končil exámenom. Opakovacia škola, ktorá bola dvojročná, trvala od novembra do marca – sem chodili deti, ktoré skončili školopovinnosť. Za neprítomnosť dieťaťa v škole boli rodičia trestaní pokutou od 50 grajciarov do 4 zlatiek. Dôkazom, že škola nebola vybavená tak ako dnešná, moderná, je, že 6. novembra 1893 Humel žiadal od školského výboru peňažnú pomoc na hárky, obrazy a nástenné tabule pre vyučovanie. K zaujímavostiam patrí aj skutočnosť, že v roku 1899 sa senát uzniesol zamedziť rozširovaniu suchôt a do výbavy tried pribudli pľuvátka. Učiteľ Humel bol aj ovocinárom – mnohí zo starších ľudí ho spomínajú ako pestovateľa ovocných stromov. Dôkazom toho bolo, že žiadal od obce pridelenie pozemku na výsadbu ovocných stromčekov, zeleniny a liečivých bylín. 14. apríla 1907 mu maďarský školský dozorca nariadil urobiť v škole prednášku na tému „Ochrana vtáctva a stromovia“. V súčasnej dobe sa v budove bývalej katolíckej fary nachádza Zelená materská škola.

Z kroniky

DEJINY HÁJA V SKRATKE

Z doterajších poznatkov o osídlení Turčianskej kotliny môžeme usudzovať, že bola osídlená už v neskorej dobe kamennej – eneolite (2400 – 1950 pred Kristom). Územie Turca obýval ľud tzv. kanelovanej keramiky, ktorý si budoval svoje sídliská na vyvýšených terasách Malej a Veľkej Fatry. Ľud tejto kultúry sa už zaoberal poľnohospodárstvom, chovom dobytká, ale aj lovom zveri, o čom svedčia nálezy v jaskyni Mažarná a osídlenie malých jaskýň v Gaderskej doline. V Turci je výraznejšie zastúpená doba bronzová (1300 – 700 pred Kristom), keď tento región obýval ľud lužickej kultúry, ktorý svojich mŕtvych spaľoval a pochovával na rozsiahlych popolnicových poliach. V Háji na Tlstej hore bolo v mladšej i neskorej dobe bronzovej pohrebisko, na ktorom bolo odkrytých 86 žiarových hrobov. V blízkosti Hornej Štubne bol objavený poklad pilinskej kultúry z mladšej doby bronzovej. Územie Turca sa stalo domovom ľudu lužickej kultúry, ktorý tu sídlil i v dobe železnej, laténskej a rímskej (od roku 700 pred Kristom, do 2. storočia po Kristovi). Halštatská keramika z pohrebiska na Tlstej hore v Háji svedčí o tom, že tunajšie sídlisko z doby bronzovej dožívalo ešte aj v dobe halštatskej. I v dobe laténskej alebo rímskej bol priestor na Tlstej hore osídlený. Z tohto obdobia poznáme významné remeselnícke stredisko na opevnenom Hrádku pri Rakši. Príchod Slovanov na naše územie bol významným medzníkom v dejinách Slovenska. Podľa výsledkov archeologického výskumu bola Turčianska kotlina vo veľkomoravskom období najosídlenejšou zo všetkých vysokopoložených kotlín Slovenska, čo nám dokazuje veľký počet kniežacích mohýl z 9. storočia (Blatnica, Malý Čepčín). V listinnom materiáli sa južne od Rakše a Nedožora nachádzala stará osada Háj. V rokoch 1256 a 1264 panovník Belo IV. vydal z nej 40 jutár zeme pre svätomichalskú faru. V tomto období Háj spolu s územím na hornom toku Žarnovice patrila ešte do majetku panovníka. V roku 1281 kráľ Ladislav IV. daroval územie Hája dedičným právom Petrovi Hájskemu, synovi Mikuláša, za verné služby. Petra do držby majetku voviedol turčiansky prepoš, ktorý vyznačil chotár-

ne hranice – začínali na východe medzi vysokými horami pri prameni potoka Bystrica (dnes Dolinka), odtiaľ tiahli až k miestu nazývanému Temný kút a okolo akejsi Hrušky k chotáru Nedožora, ďalej cez starú cestu a úvoz ku krajinskej ceste, ktorá sa nachádzala od kostola sv. Michala „na dohodenie kameňom“. Ďalej hranica viedla k potoku Žarnovica a po ňom južne až k horúcim prameňom Teplice, potom popri Žarnovici k chotáru Kozmasovej Vsi a popri ňom až k prameňu Bystrice. Slovenské názvy chotára Háj, aj keď sú vyznačené maďarskou ortografiou, nás presviedčajú o tom, že už v tomto období a pred ním bývalo tu výlučne slovenské obyvateľstvo. Háj zostal pravdepodobne v majetku Petra až do 30. rokov XIV. storočia, kedy zomrel bez dedičov a obec po odchode magistra Donča Balašu zo Zvolenského komitátu znova sa stala majetkom kráľovstva. Panovník Karol Róbert Háj aj s osadou Polun (dnes Čremošné), ktorá vznikla na hájskom území, daroval Močkovi, synovi Lukáša. V 30. až 40. rokoch XIV. storočia sa usadili na hornom Turci nemeckí hostia so súhlasom župana Donča, a to na kráľovskom majetku Kozmasovej Vsi na panstve Háj. Nemcami doosídlená Kozmasova Ves dostala v slovenskom prostredí pomenovanie Lehota a nemeckí osadníci ju nazvali Štubňou. Pred rokom 1390 sa do kráľovského majetku Lehoty – Štubne za neznámych okolností dostali šľachtici z Hája, vnuci Močka. V roku 1437 týchto obyvateľov na žiadosť rodiny Hájskovcov oslobodil uhorský palatín Vavrinec z Héderváru od platenia mýta. V tomto období už celá Štubňa (okrem mýtnice a vyberania mýta) patrila šľachticom z Hája. Šľachtici z Hája mali v druhej polovici XIV. storočia viaceré spory o hranice svojich majetkov i na hornom toku rieky Turiec s hornomútnianskymi a čepčianskymi zemanmi. V roku 1358 panovník Ľudovít I. prostredníctvom krajinského sudcu a turčianskeho župana Mikuláša a Turčianskeho konventu zakázal Hájskovcom okupovať majetky na Hornej Mútnej. Tento fakt využili Kremničania na rozšírenie svojho územia v hornom Turci, kde sa nachádzali lesné komplexy. V roku 1402 sa už Kremnica sťažovala u panovníka, že tur-

čianski šľachtici im pustošia lesy. V spore, ktorý sa vliekol od roku 1404 do roku 1406, z majetku rodiny Hájskvcov pripadla Horná Štubňa banskému mestu Kremnica.

Moc zemepánov z Hája – Močkovcov začala v druhej polovici XV. storočia upadať. Časť obce už v roku 1475 dostali sa do vlastníctva Martina z Dobré a Bartoša z Hartvikovic. V roku 1484 si Anton Hájsky požičal od Michala Majténihho 150 hrivien v zlate, za čo mu sľúbil svoje časti majetkov v Háji, Dolnej Štubni a Čremošnom. Michal Majténí v roku 1489 záložoval svoje časti v hájskom panstve svojej manželke Uršuli a jej bratovi Damiánovi Dóciovi za 800 zlatých. Barbora Hájska predala svoje diely z majetku Michalovi Majténimu a jej brat Ján svoju časť v roku 1489 kráľovnej Beatrici. V tomto istom roku kráľovná darovala časť bývalého majetku Jána v Háji, svojmu dvoranovi Markovi Valachovi z Piešťan a v roku 1490 biskupovi Urbanovi Dóciimu a jeho bratom. Antonom (v roku 1489) a Jánom (v roku 1492) vymrela šľachtická rodina Hájskvcov, ktorá od roku 1340 držala panstvo Háj. Po smrti Michala Majténihho (v roku 1504) daroval panovník Vladislav II. v roku 1505 hájske panstvo kremnickému komorskému grófovi Jánovi Turzovi z Betlano-

viec. Po mnohých sporoch majiteľov panstva (ostatná časť rodiny Majténovská, Dóciovci, magistrát Kremnice) najmä medzi Turzovcami a Zalcercovcami zo Záblatia, Alexej Turzo v roku 1520 postúpil svoje práva na hájske panstvo Kremnici. Mesto pre početné protesty nebolo ihneď vovedené do držby. Aj po moháčskej bitke zostalo toto panstvo vo faktickej držbe Juraja Zalcera a druhá časť vo vlastníctve Dóciovcov zo Slovenskej Ľupče. Po bitke pri Moháči nastala u nás feudálna anarchia a boj o uhorskú korunu. Ján Zápoľský daroval hájske panstvo Petrovi Petrovičovi z Kováru. V tomto období si na tento majetok uplatňovali dedičské nároky Ján a Michal Lipčejovci, ktorí patrili do rodiny Dóciovskej. O svoje práva sa hlásila tiež i Kremnica.

V roku 1533 nachádzame na tomto panstve aj Mikuláša Ostrošiča. Kremnica sa 31. augusta 1535 stala majiteľom hájskeho panstva a tým aj termálnych kúpeľov donáciou panovníka Ferdinanda I. Habsburského. Aj po tomto darovaní sa Kremnica musela pokonať s rodinami Dóciovskou a Lipčejovskou. Z archívnych materiálov poznáme prvého teplického hostinského pracujúceho pre Kremnicu, Lukáša Remeňa (1549 – 1552). Rastúcu prosperitu kúpeľov si všimol i turčiansky župan František

Révay. Vidina vysokých ziskov ho priviedla k postaveniu ďalšieho hostinca na druhom brehu potoka Žarnovica na pasienku, kde pásli dobytok Viešťania a Dolnoštubňania. Kremnica videla v hostinci konkurenciu. Kroky, ktoré podnikala nepomohli, ba ani písomná sťažnosť kráľovi Ferdinandovi I., pretože Révay z titulu funkcie župana a palatína si mohol dovoliť, čo ho napadlo. Nielenže neuposlúchol príkaz kráľa na zbúranie stavby, ale pristavil aj ďalšie poschodie. Stavba zostala neporušená a stojí dodnes (Šavol – Vyšehrad). Révayovci pokladali za vhodnejšie dohodnúť sa s Kremničanmi a tak 28. decembra 1568 sa stretli na Sklabinskom hrade a dohodli sa na ustálení chotára medzi Teplicami, Vieskou a Čremošným. Roku 1580 sa Kremnica stala sama majiteľom hájskeho panstva. Koncom XVI. storočia postavila v Turčianskych Tepliciach prvý veľký dom z kameňa nazývaný „kamenica“. Rozkvet kúpeľov narušili búrlivé časy a vojny začiatkom XVII. storočia. V dôsledku toho sa v Turci začala prejavovať cholera, ktorá si vyžiadala asi 20 % obyvateľstva Hája. Mŕtvych pochovávali na Babe, kde boli dva cintoríny a ešte začiatkom XX. storočia sa tu nachádzali pozostatky železných krížov a kamených tabúl. Do roku 1884 stála z Hájskeho kaštieľa len štvrtina. Bolo ho vidno z cesty do Turčianskych Teplic. Pozemok, na ktorom stála budova hájskych pánov sa dostal do majetku Jána Chorváta (Špitálskeho), na ktorom postavil gazdovské humno pri katolíckom kostole. Je potrebné spomenúť, že v rokoch 1920 – 1930 sa na tomto pozemku našli pozostatky hájskych pivníc. Najstaršie mená obyvateľov z Hája poznáme z portálneho súpisu z roku 1557. V obci sa nachádzalo 13 zdanených port a obývali ich Martin Pežek, Mikuláš Novykmeť, Juraj Lozeva, Vavrínek Diak, Jakub Keper, Matej Keper, Štefan Antoš, Štefan Halgaš, Michal Ižip, Andrej Zibolen, Matej Zavrzol, Vavrínek Stuchlík a Juraj Švec. Želiarov bolo 10 – Ján Uhler, Ján Úhor, Andrej Pešinka, Juraj Krízen, Ján Zenko, Juraj Keper, Michal Stuchlý, Pavol Nemec, Juraj Zišný a Lukáš. Medzi chudobnými, ktorých majetok nedosahoval výšku šiestich zlatých, patrili Matej Hrdina, Martin Uhler, Ján Pšenko a Juraj Zajac. Opustená bola usadlosť Hieronyma Jaroša. V Háji v roku 1598 sa nachádzalo 20 sedliackych a 15 želiarskych domov. V roku 1715 sa tu nachádzalo 22 sedliackych usadlostí a v roku 1785 žilo 464 obyvateľov obce v 83 domoch. Kremnica v roku 1686 založila hájske panstvo Teodorovi Schmidegovi za 10 000 toliarov. V zálohe zostalo až do roku 1726, kedy ho mesto vymenilo.

Turčianska stolica na generálnej kongregácii 14. mája 1770 prebrala nariadenie Kráľovskej miestodržiteľskej rady o urbárskej regulácii v Háji. Urbár-

sky prieskum sa uskutočnil 16. júla 1770. Pri súpise odpovedí na deväť otázok sa zúčastnil hájsky richtár Matej Hanko a spolu s prísažnými i niektorí starší obyvatelia obce – Juraj Halgaš, Matej Mračko, Matej Facuna, Ondrej Babušník, Matej Uram, Ján Kamien a Juraj Halgaš mladší. Podľa odpovedí obyvatelia Hája platili a robotovali podľa zvykového práva. Pôvodne platili od štvrtinovej sedliackej usadlosti činžu tri mariáše a na zelený štvrtok odovzdávali 7 vajec. Asi od roku 1752 dávali od štvrtinovej sedliackej usadlosti 2 a pol zlatého, namiesto odovzdávania sliepok celá obec dávala 3 zlaté, pre panského právnika 11 zlatých a komorskému lesníkovi (asi od roku 1754) odovzdávali 4 bratislavské merice ovsa, 7 centov sena a 2 štvorcové siahly dreva. Do Turčianskych Teplic panskému krčmárovi 9 siah narúbaného dreva, do nemocnice 6 siah. Od páleníčných kotlíkov najskôr dávali 25 grajciarov, neskôr 2 a pol zlatého. V chotári Hája sa nachádzajú štyri mosty, ktoré museli neustále opravovať, v prípade zničenia pri povodni znova postaviť. Povinní boli vlnu voziť do Nitrianskeho Pravna, bryndzu do Sučian a z pily z Čremošného vozili dosky do Kremnice. Obyvatelia Hája pálili vápno, ktoré predávali v Kremnici. Tiež si mohli slobodne v hore odňať klát na dosky, ale museli z nich polovicu odovzdať panstvu. Vyrábali šindeľ, len šindliarovi za robotu platili. Robotovali pre Kremnicu, a to od rána do desiatej hodiny dopoludnia so štvorzáprahom, každý deň v čase orania. Sedliacke usadlosti v obci neboli rovnaké, ich výmera sa pohybovala od 87 a 1/3 bratislavských meríc (17,5 ha) do 96 bratislavských meríc (19,2 ha).

V období pred urbárskou reguláciou držalo 62 sedliakov spolu 15 a 1/4 sedliackych usadlostí, želiarov s domom bolo 16 a podželiarov 7. V Háji sa nachádzalo 8 opustených usadlostí a 2 sedliacke usadlosti. Spolu užívali obecnú lúku na dva vozy sena. Urbárske tabuľky obcí v Turci nám dokumentujú vzrast počtu urbárskych usadlostí, a tým zvýšenie štátnych daní. Po regulácii niektorých želiarov s domom, ktorí mali pozemok väčší ako osmina sedliackej usadlosti, alebo rovnaký, preradili medzi sedliakov. V Háji sa taktiež zvýšil počet sedliackych usadlostí (spolu aj s opustenými) zo 17 a 1/4 na 39 a 3/8, želiarov s domom bolo 7 (ostatných preradili medzi sedliakov) a 7 bolo podželiarov. Obyvatelia obce sa v XIX. storočí zaoberali poľnohospodárstvom, povozníctvom, tesárstvom, pálením vápna a dreveného uhlia. Zemepán – mesto Kremnica sa v druhej polovici XIX. storočia zbavovalo svojho majetku v obci. V roku 1892 predali obilný mlyn a v roku 1898 budovu bývalého mestského pivovaru.

SPOLKY NA ÚZEMÍ OBCE

ZA RAKÚSKO-UHORSKEJ MONARCHIE NEBOLI V OBCI ŽIADNE ČI VZDELÁVACIE, OCHOTNÍCKE ALEBO TELOVÝCHOVNÉ SPOLKY A ZDRUŽENIA. V DANEJ POLITICKEJ SITUÁCII TO BOLO POCHOPITEĽNÉ. PO ROZPADNUTÍ RAKÚSKO-UHORSKA SA SITUÁCIA ZMENILA. VZNIK NOVÉHO ŠTÁTU, ČESKO-SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKU 1918, MAL VÝRAZNÝ DOPAD AJ NA ROZVÍJAJÚCI SA KULTÚRNY ŽIVOT NA SLOVENSKU. NÁRODNÁ SLOBODA, TO SLOVENSKÝ NÁROD NEPOZNAL. ALE O TO VIAC SA CHCEL VZDELÁVAŤ, ROZVÍJAŤ A PRIJÍMAŤ VŠETKO, ČO MU BOLO DLHÉ STÁROČIA ODOPIERANÉ. VÝNIMKOU NEBOLI ANI OBYVATELIA HÁJA, VEĎ AJ TU SA ROZPRÚDIL SPOLKOVÝ ŽIVOT.

Založený bol „Roľnícky dorost“. Zakladateľom ako aj prvým vedúcim bol Juraj Palček. Podchytil mládež, ktorá sa začala pravidelne stretávať na strážnici. Na schôdzkach sa čítali zábavno-poučné články, recitovali sa básne, spievali sa slovenské ľudové a národné piesne. Ako uvádza obecná kronika: „Najobľúbenejšou piesňou hájskej mladi bola Nitra, milá Nitra“. Palčekom spolupracovníkom bol Jozef Grusman – Dibák, v tom čase študent. V obci pracovalo aj Združenie evanjelickej mládeže, ktorú viedol Pavel Šolc, vtedajší evanjelický farár. Združenie pracovalo po náboženskej línii a neskôr si dalo názov Združenie evanjelickej mládeže Karola Holubyho. Na stretnutiach tohto združenia sa čítali úryvky z diel slovenských spisovateľov, prednášali sa básne ale sa čítali aj poučné články. Stretnutia sa konali v triede evanjelickej školy, obyčajne v nedeľu večer. Zachoval sa aj program týchto schôdzok. Na úvod vždy zaznela nábožná pieseň, modlitba, nasledoval výklad Biblie, báseň a úryvok z diela slovenských autorov. Na záver opäť zaznela pieseň a stretnutie sa končilo modlitbou. V obci krátko čas fungovalo aj Katolícke združenie mládeže. Viedol ho Karol Hranický. Katolícka mládež nacvičila a zahrála jedno divadelné predstavenie. V roku 1930 bol v obci založený odbor Matice Slovenskej. Jeho prvým a zároveň aj posledným predsedom bol evanjelický farár Pavel Šolc a tajomník Vladimír Šolc. Odbor na sklonku slovenského štátu aj pre malý záujem zanikol. Július Masný, Ondrej Podhorský a Jozef Dubovec viedli Osvetovú besedu, ktorá rôzne podujatia pripravovala s miestnou školou. Mládež pod vedením učiteľov sa stretávala a každý rok nacvičovala divadelné predstavenia. Hrávali sa najmä na Vianoce alebo Silvestra. Hájski ochotníci boli známi po celom Turci a so svojim divadelnými kúskami navštevovali aj okolité dediny. V obci úspešne pracoval aj Červený kríž. Viedol ho učiteľ Ján Uličný a učiteľka Gabriela Záborská. Uskutočňovali sa tzv. zdravotnícke kurzy, prednášky, Absolventi týchto kurzov napr. vedeli odborne pomôcť pri úrazoch podaním prvej pomoci. V súvislosti s týmto faktom je dôležité spomenúť, že na celý okres Turčianskych Teplíc boli v rokoch 1918-1928 len dvaja lekári. Absolventi kurzov Červeného kríža, tak boli veľmi cenení. Významnú úlohu po roku 1918 zohral aj ovocinársky spolok. Ovocinárstvo bolo dovtedy v obci veľkou neznámou. Vo dvoroch, záhradách a medzi stavbami sa pestovali prevažne slivky, drobnice – prĺence. Jabloní a hrušiek bolo poskromne aj to väčšinou len v cirkevných záhradách. Hájani ich nepostovali aj kvôli vlhkej pôde najmä v strede dediny, kde sa týmto druhom vôbec nedarilo. Na presviedčanie občanov, aby sa nebáli pestovania ovocných stromov sa podujali

Jozef Grusman – medik, brat dlhoročného richtára Jána Grusmana a Ján Uličný – hájsky učiteľ. Ale až po príchode katolíckeho učiteľa Karola Hranického sa situácia zmenila. Postupne presvedčil obyvateľov Hája, aby sa dali na ovocinárstvo. Objednali sa teda stromky, ktoré boli vysadené na záhumní tzv. veľkej strane obrátenej k juhu. Usporiadávali sa aj odborné prednášky, názorné ukážky ako sa starať o stromy. Včelárstvo bolo tiež na veľmi nízkej úrovni. V Štubnianskych Tepliciach bol ako prvý na Slovensku založený Spolok včelárov. Založený bol aj Včelársky spolok pre Štubnianske Teplice a okolie. Z Hája členmi spolku boli Juraj Beňovský a Ján Uličný. Beňovský mal postavený včelín pri dolnej škole. Včeláril v slamených košoch a slamenákoch, ktoré si sám aj plietol. Zvonku ich natieral hlinou premiešanou s kravským hnojom. Neskôr choval včelstvo aj v drevených úloch. Tento včelár nakreslil aj návrh medometu, ktorý dal zhotoviť kováčovi. V obecnej kronike je medomet opísaný takto: „Bola to plechová, okrúhla nádoba asi 50 cm vysoká o priemere asi 80 cm. Oska rotora bola vertikálna, na nej boli pripevnené držiacky pre rámiky. Táto os bola upevnená v strede dna a na vrchu v železnom páse, ktorý bol pripevnený v obvode nádoby. Os na vrchu sa končila ozubeným kolieskom z rezačky. Cez ozubené koliesko prepadal plast do druhého hrebenáča. Kľukou sa stroj hýbal a med vytekal cez otvor v spodnej časti nádoby. Škoda, že sa nedochoval do múzea“. Druhým včelárom s väčším počtom čeladi bol farár Šolc. Mal len drevené úle a 12 čeladi. Na hornom konci včeláril Ondrej Filo, ktorého zásoboval včelami i vedomosťami horár zo Žarnovíckej doliny menom Schmidt. Včelárom sa stal aj učiteľ Ján Uličný, ktorý priviedol k včeláreniu Juraja Keliara – obuvníka. Neskôršie včelárili František Koluch – tiež obuvník, pôvodom z Moravy, Ján Bakoš – stolár č. 13, Ján Ločaj – Mrván, Ján Bakoš Zelenka a Michal Rišian. Veľkú zásluhu na zavedení chovu čistokrvných zvierat v našej obci mala aj Miestna organizácia Československého zväzu chovateľov drobného zvieratstva, ktorej predsedal Viliam Bakoš a tajomníkom bol Ján Mračko Pakán. Spomedzi zajacov boli rozšírené zajace belgické. Chovali sa taktiež sliepky, kačky a husi, niektorí odvážnejší chovatelia aj morky. Obľúbený bol aj chov holubov. Členovia zväzu chovateľov boli podporovaní aj zo štátu, kedy dostávali krmivo na chov toho ktorého zvieracieho druhu.

Pasenie oviec nad obcou, na kopci „Baba“.

POĽNOHOSPODÁRSTVO

POĽNOHOSPODÁRSKE DRUŽSTVO BOLO ZALOŽENÉ V ROKU 1952. PRVÝM PREDSEDOM BOL JÁN ZIBOLEN. A PRÁVE ZA JEHO PÔSOBNIA SA DRUŽSTVO ZAČALO ROZMÁHAŤ. PESTOVALI SA ZEMIAKY, PŠENICA, RAŽ, JAČMEŇ. HÁJSKE DRUŽSTVO BOLO ÚSPEŠNÉ V CHOVE HOVÄDZIEHO DOBYTKA, OŠÍPANÝCH A OVIEC. NAJVÄČŠÍ ROZMACH JRD ZAZNAMENALO V ROKOCH 1969 AŽ 1979.

V roku 1972 sa k hájskemu družstvu pridružilo JRD Čremošné. V roku 1978 došlo k zlúčeniu s ostatnými obcami a zároveň sa JRD premenovalo na Poľnohospodárske družstvo priateľstva národov so sídlom v Mošovciach. Od tohto roku bol predsedom družstva Ing. Jozef Stárek, podpredsedom Ondrej Labuda. V tomto období sa realizovala výstavba hospodárskych budov, salašov, ako aj bytových domov. Hospodáril sa na ploche 1288 ha poľnohospodárskej pôdy, z toho 740 ha ornej pôdy, 261 ha tvorili lúky a 227 ha pasienky. Posledným najdlhšie pôsobiacim predsedom PD bol Ing. Milan Jesenský, ktorý túto funkciu zastával v rokoch 1988 až 2002. Najvyššie výnosy dosiahlo PD v roku 1991. Rok 1995 bol rokom transformačného procesu. Ako skoro všade na Slovensku aj v hájskom družstve došlo k značnému zhoršeniu situácie. Rok 1999 bol najhorším v jeho existencii. Najhoršie výsledky dosiahlo nielen v rastlinnej výrobe, ale nepriaznivý stav bol tiež v chove hospodárskych zvierat. Situácia sa zhoršovala a tak hájske družstvo zaniklo. Dnes v jeho areáli pôsobia podnikatelia.

Z kroniky

O hájskych pieskových baniach

V chotári bolo viac pieskovišť, ktoré ľud menoval „Bane na piesok“. Najstaršia a najväčšia, ale dnes najzaostalejšia bola „Pod Paľovie bokom“. Nerozumným obhospodarovaním je toto pieskovište úplne znehodnotené, takže dnes sa už z tejto bane piesok neťaží. Druhá baňa bola pod Žiarcom. I toto pieskovište stihol podobný osud. Vybudovaním hradskej na Čremošné bol prístup do pieskovišta úplne znemožnený. Ďalej sa kopal piesok na „Pirťach“ na Babe, a v „Jachovie bani“ a na „Rovňach“. Všetky pieskovišťa sú dnes takmer v nepoužívateľnom stave. Ako posledné pieskovište bolo odkryté na „Krstej hore“, kde bol prevedený hĺbkový odstrel, na dlhodobý odvoz piesku. Z neznámych príčin, práca tu bola úplne zastavená. Dnes piesok z tohoto pieskovišta sa odváža len pre Jednotné roľnícke družstvá na fyzikálne zlepšenie pôdy a súkromne na vápnenie pôdy. V roku 1934 z „Jachovie bane“ i z pod „Paľovie boku“ sa piesok doloval dosť intenzívne a predával sa ako umelé hnojivo do ťažších pôd. Z pod „Paľovie boku“ urbarialisti

predávali na fúry, z „Jachovie bane“ manipuláciu piesku prevádzali Ondrej Svitek a Michal Sýkora z Čremošného. Títo dvaja si boli previesť aj úradný rozbor „piesku – hnojiva“. Podľa tohto rozboru piesok sa skladal zo 40 % uhličitanu vápenatého a rovnako 40 % uhličitanu horečnatého. V jarnom a jesennom období ťažbou piesku bolo zamestnaných priemerne 30 mužov denne. Odvoz obstarávali povozníci z Hája. V chotári hájskom mali pieskovište prenajaté od mesta Kremnice aj malomešťania a to pod Badovou hôrkou pod Strážnou. Pretože mešťania piesok museli vozit' cez hájsky chotár, inej cesty zatiaľ nebolo, a vozili i v daždivom počasí, cesty takto rozbili, rozbahnili a keď hájania žiadali cestu udržiavať v poriadku a schodnú alebo za určitú peňažnú úhradu, čo malomešťania nechceli urobiť, hájania im prechod po vlastných cestách zakázali. Z tohoto vznikol spor, ktorý sa tiahol dlho.

(Jedná sa o autentický prepis textu z kroniky – bez jazykovej úpravy, kronikár Ján Uličný).

ŽIVELNÉ KATASTROFY V NAŠEJ OBCI

Našu obec v minulosti potrápili požiare, ktoré najčastejšie vznikali od bleskov. V roku 1905 vypukol požiar v obecnom dvore, kde zhorel vtedajší obecný dom. V plameňoch zahynulo jedno dieťa. V roku 1910 vznikol z nezistených príčin požiar v dome č. 21 – u Duchajov, ktorého majiteľom bol Ján Grusman Dibák. Vyhořel celý horný koniec od Kontošov až po priehradu. Zhoreli domy aj všetky hospodárske budovy. V roku 1911 vznikol požiar od blesku u Juraja Lžipa dolného. Zhoreli domy a humná od priehradu až po evanjelickú faru. U Gliezov – Čulých zhorel aj čeladný otec Šimo, ktorý v čase vypuknutia požiaru spal v humne. V roku 1913 uderel blesk u horných Lžipov. Zhorelo všetko od priehradu až po Šovčíkov. V roku 1923 bol deťmi založený požiar u Michala Haľamu – u Sámeľov. Zhorelo 19 domov a všetky hospodárske budovy od Jána Stuchlého pri lavičke až po Zuzanu Štrbovú na dolnom konci. Škoda bola veľká, lebo požiar vznikol v období, keď boli humná preplnené obilím a krmom na zimu. Zhoreli tiež stroje, vozy a všetko drobné gazdovské náradie. V roku 1929 z neznámych príčin v jednu zimnú nedeľu večer zhorelo humno Jána Bakoša- u Škatuľov. Stalo sa to vtedy, keď hrala mládež divadlo. Na miesto zábavy, ktorá mala po pred-

stavení nasledovať, celá dedina hasila požiar. V roku 1940 počas žatvy uderel blesk do humna u Jána Lžipa. Humná vyhoreli od Jána Grusmana až po Jána Bakoša „Heška“. Blesk uderel v krátkom časovom období počas jedného leta aj u Tóna Fojtíka do sklepu, u Jána Marčeka do maštale, u Ondreja Bakoša u Škatuľov do nového domu, u Ondreja Podhorského do sklepu, u Juraja Kontoša do domu, u Juraja Lejtricha – u Hucov do kôlne, do evanjelického kostola, do veže rímsko-katolíckeho kostola a do sklepu Emila Kmeťa. V roku 1913 začiatkom mája, ako uvádza obecná kronika – na vstúpenie, napadlo v obci veľa snehu a prudko sa ochladilo. Ovocné stromy v plnom kvete sa z tohto šoku nespamätali a v Háji nebola toho roku žiadna ovocná úroda. Aj v roku 1952 sa zopakovala podobná situácia. Tí majitelia ovocných stromov, ktorí z nich sneh striasli nemali žiadnu úrodu. Naopak, tí, ktorí sneh na stromoch nechali mali normálnu úrodu. V roku 1953, začiatkom leta, sa Hájom prehnala smršť. Jej výsledkom bolo veľa poškodených budov a humien. Najhoršie obstálo humno Juraja Čulého, ktoré silný vietor prevrátil ako škatuľku zápaliiek. Zničená v ňom bola aj mláťačka. Na humne u Duchajov padla celá väzba strechy.

Vedeli ste, že...?

- v roku 1715, podľa najstaršieho sčítania obyvateľstva, mala obec 22 obydľí. V roku 1785 to bolo 464 obyvateľov a 83 domov. V roku 1828 to už bolo 92 domov so 637 obyvateľmi a v roku 1880 to bolo 569 obyvateľov. Najviac obyvateľov v novodobej histórii žilo v našej obci v roku 1961 a to 594?
- medzi strednú šľachtu sa z drobných šľachticov tzv. zemanov dostali aj šľachtici z Hája? V celom Turci sa to podarilo len trom šľachtickým rodom okrem zemepánov z našej obce ešte drobnej šľachte z Necpál a Slovenského Pravna.
- v roku 1489 svedčil Ján Hájsky pred budínskou kapitulou, že svoje diely v hájskom panstve predal (za dlh 550 dukátov Kremnici) kráľovnej Beatrix, manželke Mateja Korvína tak, aby potom tento majetok pripadol mestu Kremnica? Takto si banské a minciarske mesto otvorilo cestu k postupnému získaniu hájskeho panstva.
- Kremnica si na bývalom hájskom panstve držala 34 sedliackych port, ktoré museli mestu platiť portálnu daň? Z nich 9 bolo v Háji, 19 v Dolnej Štubni a Čremošnom 6. Evidovaných bolo ešte 7 opustených port a 12 schudobnelých občanov, ktorí boli od dane oslobodení.
- podľa súpisu z roku 1795 v Háji pôsobili 3 remeselníci?
- v roku 1837 bola v Háji cholera, ktorá si vyžiadala takmer 20 % obetí z obyvateľstva? Cholera menších rozmerov bola aj v roku 1849 a 1855. Obete cholery ako sa uvádza v kronike obce pochovávali „vyššie dediny“.
- Karol Holuby nemá svoj pamätník len pri evanjelickej fare v Háji ale aj v Hlohovci? Nachádza sa v mestskej časti Šulekovo. Tento pieskovcový monolitický štvorboký pamätník v tvare postupne sa rozširujúceho pilónu a zakončený štylizovanou pochodňou je dielom akademického sochára Dušana Jurkoviča. Pamätník bol umiestnený na svoje miesto v roku 1928 a nahradil pôvodný dubový kríž.
- v Háji sa páľilo drevné uhlie?
- v obci boli kedysi tri cintoríny? Najstarší bol pri katolíckom kostole. Evanjelici mali cintoríny dva, ktoré sa nachádzali na miestnom kopci nazývanom „baba“. Kedy vznikol terajší cintorín na „Hôrkach“ sa nevie. V obecnej kronike je zaznamenaný zápis, že „nový cintorín bol oplotený za slovenského štátu, tyčkovým plotom brigádnicky.“
- v drevorubačskej oblasti mala naša obec významné postavenie? V Turci bola známa ako „povoznícka obec“ - kedy furmani vozili drevo po celom Turci. Za 1. Československej republiky mal Háj 105 čísiel, 430 obyvateľov a v obci bolo vyše 75 párov koní. Drevo sa najviac vozilo na pílu do Diviakov, ale aj v blízkom či vzdialenom okolí, na vozoch i saniah. V obci bol založený aj furmanský spolok.
- v Háji bolo rozšírené aj kolári, ktorí pri svojej práci využívali najmä bukové, jaseňové a brestové drevo? Okrem kolies a vozov, vyrábali aj sane a rôzne súčiastky k nim. Ďalším remeslom, ktorému sa venovali majstri v Háji bola výroba šindľa, ktorý sa vyrábala len v piatich obciach v Turci.
- v našej obci v 20. a 30. rokoch minulého storočia rozšírilo murárske remeslo? Dokonca väčšia časť murárov chodila za prácou aj mimo regiónu.
- v Háji sa pytačky (získovanie súhlasu so svadbou) volali „dohovora“?
- v dedine bola zaužívaný obyčaj, kedy pri prijímaní nevesty do domu, matka ženicha držala v rukách sviečky a častovala synovu manželku medom?
- počas hájskej svadby priniesli svadobnému spoločenstvu koláče družice, ktoré ich niesli v batôžkoch uviazaných na dvoch paliciach, ktoré mali položené na pleciah? V Háji pritom spievali: „Pozri sa, pozri, ty mladá nevesta, veď Ti už nesieme posledný kus cesta“.
- zbližovanie rodín po svadbe ekvivalent dnešných svadobných dozvukov sa v Háji nazýval „otruski“?
- na obec vlastní richtársku truhlicu z roku 1907? Slúžila miestnym richtárom na odkladanie písomností a výnimočne na nej je aj to, že sa na nej nachádzajú autentické podpisy richtárov. V roku 2009 ju zreštauroval pán Masný.
- hájski hasiči sa môžu pochváliť ešte stále funkčnou striekačkou z roku 1912?
- do 1. svetovej vojny narukovalo z obce 94 mužov? Z aktívnej vojenskej služby išli priamo na front 5 mladíci.
- od roku 1918 mnohé hájske ženy mali vo vtedajších Štubnianskych Tepliciach „svoje rodiny“, kto-

- rým každé ráno donášali čerstvé mlieko? Volali ich mliekárkami. Za liter mlieka si zarobili 10 halierov.
- v hájskom chotári bolo niekoľko pieskovišť?
 - v roku 1931 sa začalo s elektrifikáciou obce?
 - v rokoch 1932 – 33 bola novopostavená budova obecného domu, terajšia dolná škola.
 - v roku 1935 sa vybudovali spevnené cesty v obci a vybudovaná bola aj cesta medzi Hájom a Turčianskymi Teplicami.
 - v júli 1944 vznikol v Háji Revolučný národný výbor, ktorý mal za úlohu zásobovanie partizánov a podávanie správ?
 - v roku 1956 začal do obce premávať prvý autobus a v roku 1960 bol v obci vybudovaný obchod s miestnym pohostinstvom.
 - v roku 1973 boli postavené šatne TJ na miestnom ihrisku?
 - v rokoch 1974-75 bol vybudovaný vodovod v obci?
 - v roku 1976 sa zrealizoval asfaltový koberec v celej obci a vybudované boli aj vedľajšie cesty – na cintorín a do Michala.
 - v roku 1987 sa začalo s výstavbou tzv. osvetovej besedy – budovy bývalého obecného úradu a nového KD?

Hájske recepty

Ťahaná štrúdl'a

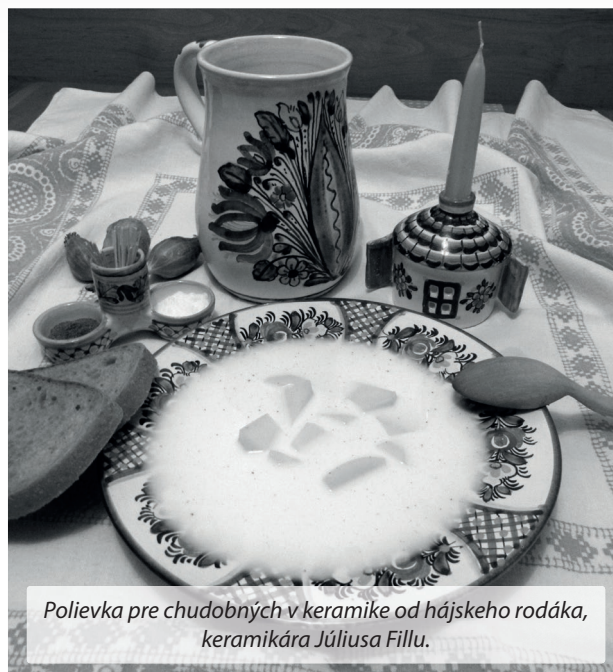
Príprava: na cesto použijeme rovnaké množstvo hladkej múky a rovnaké množstvo polohrubej. Do nádoby si dáme trochu teplej vody a v nej rozpustíme guľôčku masla, pridáme jedno žĺtko a trochu soli, rozšľaháme a zamiesime múku na cesto. Cesto musíme dobre vypracovať na voľnejšiu konzistenciu, dvíhaním a udieraním o dosku. Vypracované cesto podsypeme hrubou múkou na doske, prikryjeme teplou nádobou a necháme odpočívať. Pripravíme si plnku – jablkovú, tvarohovú, makovú, orechovú. Prikryjeme stôl, na ktorom budeme ťahať cesto čistou plachtou, posypeme celú plochu hrubou múkou. Vyberieme cesto spod nádoby a položíme ho do stredu stola. Vrch cesta a ruky potrieme husacím pierkom s rozpusteným maslom a začneme pracovať s cestom. Ruky dáme pod cesto a rovnomerne ťaháme cesto zo všetkých strán po ploche stola až k okrajom. Keď je cesto vytiahnuté, otrháme prevísajúce okraje a plochu cesta poľfkame maslom, posypeme kryštálovým cukrom a začneme na cesto klásť plnku. Plnku kládeme na jeden okraj po celej šírke. Z toho istého okraja začneme pomaly zvinovať závin dvíhaním obrusu až na koniec. Pomocou podkladovej plachty vytvárame závin do tvaru podkovy, podložíme ho doskou a preklopíme na vymastený plech. Pečieme vo vyhriatej rúre, aby sa urobila kôrka na závine, pred dopečením teplotu znížime.

Drobky s mliekom

Príprava: Do mlieka dáme variť nakrájané zemiaky, osolíme. Keď sú zemiaky uvarené zavaríme sa drobkami, ktoré sme urobili z hladkej múky s vodou.

Slivková polievka (brija)

Príprava: Do vody sa dajú variť slivky (½ kg) aj s kôstkami (přlence). Po uvarení sa pridá zápražka, ktorá sa zhotoví z masla a hladkej múky a zaleje sa studenou vodou, pridá sa cukor podľa chuti a ešte sa spolu všetko na miernom ohni povarí.

Polievka pre chudobných v keramike od hájskeho rodáka, keramikára Júliusa Fillu.

Záber na divadelné predstavenie „Od Lucie do troch kráľov“ z roku 2002.

Zo zvykov a tradícií v našej obci

Človek vždy cítil potrebu orientovať sa v čase, spoznávať opakujúce sa prírodné cykly, ktoré ovplyvňovali aj jeho život. Oveľa dôležitejšie ako roky boli však pre našich predkov striedajúce sa obdobia tepla a chladu, poprípade časy hladu a sýtosti, kolobeh ročných období a s ním úzko spojený kolorit zvykov a tradícií. Rok sa vždy ako kruh uzavrel ale kolobeh života, ľudových zvykov a náboženských sviatkov, ktoré sprevádzali jednotlivé mesiace v roku, plynulo pokračoval. Od magických úkonov zdedených od dávnych pohanských predkov po kresťanské sviatky. Od ťažkej práce pri zaobstarávaní obživy po sviatočne prestretý bohatý stôl. Od jednoduchej ľudovej piesne až po divadelné vystúpenie. Kalendár obyčajov a zvykov v členitej krajine Slovenska bol bohatý, pestrý a rôznorodý. A inak tomu nebolo ani v Háji.

Mládenci na Ondreja mali vo zvyku premiestňovať hospodárske a gazdovské náradie ako brány, sane, vozy. Na druhý deň ich majitelia hľadali a znášali domov. Nehnevali sa, lebo si boli vedomí, že to bol zaužívaný zvyk v obci. Bola to tradícia, v ktorej mladí ľudia dokazovali starým ľuďom, že mladosť je skrytá aj v žarte. Dievčatá pre zmenu triasli ploty a liali olovo. Boli zvedavé, napríklad aké zamestnanie bude mať ich budúci muž. Ženy cez zimné večery robili páračky, v snahe pomôcť jedna druhej, zvlášť matke, ktorá mala mladé dievča na vydaj, aby jej pripravili páperové periny. Na páračkách sa

besedovalo o bežných záležitostiach dediny. Dievčatá a mladé ženy spievali. Mládenci na páračkách robili žarty – púšťali im vrabce, aby im rozfúkali perie. Mládenci chodili aj na priadky, vtedy sa spievalo a tancovalo. V čase svadieb, keď si mládenec z druhej dediny odvážal dievčinu z našej obce, musel dokázať, aký je zručný a musel prepíliť „bránu“ (zdobené drevené brvno), zároveň musel zaplatiť mládencom výkupné – fľašu pálenky a peniaze. Táto tradícia sa zachováva dodnes. Na Luciu chodili len chlapci z domu do domu ocelovať – vinšovať. Domáci ich obdarovali buď peniažkom alebo

slaninkou. Hospodári vtedy nemali radi, keď k nim ráno prišla osoba ženského pohlavia. O to vďačnejšie privítali v dome cudzieho muža. Dokonca deň pred Luciou sa gazdovia dohovorili medzi sebou, že ráno na Luciu prídu prví na návštevu susedov. Žena v tento deň vraj do domu donáša po celý rok nešťastie. Dievčence od Lucie do Vianoc nahrýzali jabĺčko, ktoré na Štedrý deň ráno vyšli na roh domu jesť – na ktorej strane vtedy uvideli muža, na tú stranu sa vydali a ich budúci manžel mal mať také meno, aké mal muž, ktorého videli pri jedení jablka. Keď sa robili zakáľacky tak chodili tzv. „porobení“ – mládenci boli poobliekaní v kostýmoch, aby dostali niečo zo zakáľacky. Na Vianoce sa dodržiavali štedrovečerné tradície. Štedrovečerný stôl musel byť prebohato prikrytý pokrmami na bielom obruse z domáceho plátna bol chlieb, peniaze a na miske vyklíčené zelené žitko, ktoré tam nesmelo chýbať. Otec v rodine prekrojil napoly jabĺčko a každému urobil medom na čelo krížik. Gazda – hospodár porobil kríže cesnakom na všetky maštalné dvere, aby vraj strigy a bosorky po celý rok statku neublížili. Statok dostal na tento deň zo všetkého jedla, ktoré sa dostalo na stôl. Na Štedrý večer a na Silvestra vždy po večeri sa veľmi často ozývala dedinou pieseň „Čas radosti...“ a na Silvestra „Rok nový zase k nám prišiel“. To vyspevovali chlapci – žiaci svojim rodinám i známym. Každého speváka obdarovali peniažkom alebo koláčikom. Na Štedrý deň sa dievčence postili, aby dostali dobrého muža. Posledné fašiangy – to bývali vždy fašiangy hasičov. Poslednú fašiangovú nedeľu bola zábava a v pondelok dopoludnia sa poschádzali prestrojení hasiči i nehasiči, aj dievčence, a s hudbou začali fašiangovať od horného konca. Ako prvý išiel do domu mládenec s ražňom, potom hudobníci a ostatní účastníci. Do domu vstupovali s piesňou „Fašiangy Turíce“. V dome zafašiangovali, zahrali, vykrútili dievča ak bolo v dome, ak nebolo, tak gazdínú. Pekne poďakovali a so spevom odchádzali z domu. Odnášali si na ražni kus slaniny, klobásy a aj peniaze. Večer v tanečnej sále, kde sa konala zábava, bola spoločná večera pri pekne prikrytých stoloch a po večeri sa znovu tancovalo. Keď na fašiangy nevykrútil mládenec dievča v tanci nedovolili mu ju na Veľkú noc okúpať, lebo ju vraj „nezaprášil“ na fašiangy – teda na Veľkú noc ju umývať nemohol. Na záver fašiangov, zvyčajne v utorok, sa pochovávala basa. Pred Veľkou nocou – na Veľký piatok bol zvyk brodiť kone v potoku preto, aby ich v lete ovady a muchy neštípali (v roku 1932 bolo v obci až 62 párov koní). Na Kvetnú nedeľu mládež chodila po obci s Novým letom (ozdobený stromček) a na Smrtnú nedeľu s Morenou (vypchatá bába v kroji). Veľkonočná oblievačka doposiaľ nevymizla z tradície. V minu-

losti ráno oblievali chlapci a každý kúpač dostal peniažtek. Večer chodili po jednom mládenec i po skupinách, prirodzene najprv kúpali vodou, potom voňavkou. Večer sa to však bez alkoholu neobišlo. Pri počastovaní nesmela chýbať šunka s vajítkom. V Turci sa ani v jednej obci nešibalo, ale sa len kúpalo. Na druhý deň ženy kúpanie mužom opätovali. Pri vážnej známosti mládenca s dievčaťom sa ju nikto iný neopovážal okúpať. Na jar, keď gazdovia išli s koňmi prvýkrát do polí, pri poobednom návrate z poľa, dievky aj s mladými ženami ich oblievali podľa toho, ktorá bola ako šikovná. V predvečer 1. mája mládenci chodili do hory pripravovať si pre svoje dievčatá máje. Prv sa stavali máje v neskorých večerných hodinách a za sprievodu harmonikára sa potom spievalo a tancovalo. Čím vyšší bol máj, tým hrdší a majetnejší bol mládenec. Gazda ponúkol mládencov hriatym. Pretože sme chceli túto peknú tradíciu zachovať aj dnešnej generácii, zvlášť našim deťom, máj sa pravidelne každý rok stavia v predvečer v popoludňajších hodinách pri obecnej garáži, aby sa tam jeho zdobenia zúčastnili naše deti aj mládež. Na Jána, 24. júna, sa pálili jánske ohne. Na Annu, 26. júla, býval vždy Annabál. Keď sa začala zberať prvá úroda – prvé žne, ženci sa vyobliekali do bielych košiel a tak išli kosiť, pretože išli zberať novú, čistú úrodu – chlieb. Po ukončení žatvy ženci aj so žnicami urobili dožinkový veniec a doniesli ho hospodárovi, prípadne predsedovi JRD, neskôr aj MNV. V jeseni, keď sa zbierala úroda, mládenci si porobili z tekvic masky a strašili.

Pohľad na budovu obecného úradu a kultúrneho domu.

Z kroniky

O zvykoch a tradíciách v obci

Na veľký piatok majitelia koní včas ráno kone brodievali, aby ich vrazil muchy cez leto neštípali. Veľkonočná oblievačka doposiaľ nevystala. V minulosti ráno oblievali deti. Každý kupač za výkon dostal peniažtek. Večer chodili mládenci po jednom i po skupinkách, prirodzene najprv vodou, potom voňavkou. Pravda večer sa to bez alkoholu neobišlo. Pri počastovaní nesmela chýbať šunka s vajíčkami. Príbytky, kde bývajú dievčence rozvoniavajú i na druhý deň, i dlhšie, rôznymi vôňami. No pravda na veľkú noc sa minie najviac vody. V Turci sa prv ani v jednej obci nešibalo, len teraz sa kde tu začína aj šibať. Hodno je podotknúť, že pri veľkonočných kúpačkách vznikajú mnohé vážne známosti medzi mladými ľuďmi, ktoré končievajú aj svadbou. Pri vážnej známosti mládenca s dievčaťom sa nik iný neopovážil okúpať ju. Alebo, keď na fašiangy mládenec nevykrúcal dievča v tanci, nedovolili mu ju na veľkú noc okúpať, lebo ju vrazil „nezaprášil“ na fašiangy, teda na veľkú noc umývať ju nemôže. Na jar, keď

sa už dalo orať všetky záprahy vyšli po dohode v jeden deň do poľa. Večer, keď sa oráči vracali z poľa z oračky, dievčatá alebo mladé nevesty svojich otcov a mužov šikovne prekvapili, keď ich vracajúcich sa z robôt obľiali. Samozrejme záviselo to od šikovnosti jedného alebo druhého.

Žijúci starčekovia a starenky mi rozprávali, ako za ich mladých čias mládenci i mladší ženáci od Lucie do Vianoc robievali stolček. Na štedrý večer o polnoci si naň sadli do kruhu urobeného trojkráľovou kriedou, aby vraj ku nim nemali prístup zlí duchovia a zaklínadlom mali privábiť všetky ženy – bosorky z dediny. Tie sa ku nim do kruhu nemohli dostať. Dievčence zas od Lucie do Vianoc nahrýzali jablko. Na Štedrý deň ráno vyšli na uhol domu dojesť to jablko a na ktorej strane dievka uvidela mužského v tú stranu sa vydala a jej budúci manžel má mať také meno, aké mal ten mužský, ktorého uvidela pri jedení jablka. Na Štedrý deň sa dievčence postia, aby dostali dobrého muža. Štedrovečerný stôl musel byť prebohato prikrytý pokrmami na ob-

ruse bielom z domáceho plátna. Chlieb, peniaze a na miske vyklíčené zelené žitko nesmelo chýbať. Gazda hospodár porobil kríže cesnakom na všetky maštálne dvere, aby vraj strigy a bosorky po celý rok statku neublížili. Statok dostal na Štedrý večer zo všetkého jedla, ktoré sa dostalo na stôl v tento deň. Na Štedrý večer a na Silvestra vždy po večery sa veľmi hojne ozývala dedinou pieseň „Čas radosti“ a na Silvestra „Rok nový zase ku nám prišiel...“ To vyspevovali chlapci – žiaci svojim rodinám i známym. Každého speváka obdarovali to peniažtekom, to koláčikom. Neskoršie večer mládež i ženáci so svojimi nevestami spievali z domu do domu „Čas radosti“. Týchto obdarovali peniazmi. Vyspievané peniaze sa zas dali na cirkevné potreby. Na Silvestra sa tiež spievalo a vyspievané peniaze sa zas dali na ten istý cieľ. Takýmto spôsobom sa zadovážilo harmonium v Háji. O polnoci na Silvestra sa chodievalo na vežu spievať a zvoniť.

(Jedná sa o autentický prepis textu z kroniky – bez jazykovej úpravy, kronikár Ján Uličný).

Pohľad na budovu obecného úradu a kultúrneho domu.

PRVÁ PÍDOMNÁ ZMIENKA O OBCI HÁJ V ROKU 1264 SA UDIALA V HISTORICKY ZAUJÍMAVOM OBDOBÍ – ČO SA VTEDY VLASTNE UDIALO?

Priblížme si pár údajov z tohto obdobia, aby sme si lepšie vedeli predstaviť dobu a jej fenomény, v ktorej sa začal datovať vznik našej obce.

- V priebehu tohto obdobia došlo v Uhorsku k významným hospodárskym a spoločenským zmenám. Novým fenoménom bol vznik privilegovaných stredovekých miest, ktoré sa v priebehu druhej polovice 13. storočia stali centrami remeselnej výroby a miestami tovarovo-peňažnej výmeny.
- V roku 1222 Ondrej II. vydal Zlatú bulu – listina ktorá zaručovala šľachte dedičnosť majetkov a možnosť vystúpiť proti kráľovi so zbraňou v ruke. Po prvýkrát sa sformulovali práva a povinnosti uhorskej šľachty.
- Kráľ Belo IV. podporuje vznik privilegovaných miest (Trnava, Banská Štiavnica, Krupina, Zvolen, Starý Tekov) ako opory proti moci barónov.
- V roku 1238 boli udelené mestské výsady Trnave. Samotný dokument je najstarším v originále zachovaným privilégiom v Uhorsku.
- V roku 1241 došlo pri rieke Slanej k bojovému stretnutiu medzi uhorskými vojskami a Tatármi. Uhorské kráľovské vojsko utrpelo združujúcu porážku. Tatárske vojska na dlhšie obdobie pustošili Uhorsko. Dostali sa na Považie, do Zvolena, Banskej Štiavnice, na stredné Slovensko. Spustošili sídla vo východoslovenskej nížine a prenikli aj na Spiš.
- Po odchode Tatárov Uhorsko zužoval hladomor.
- V druhej polovici 13. storočia existovalo na území Slovenska okolo 1500 až 2000 osídlených dedín a osád. Počet obyvateľov sa odhaduje na 300-tisíc.
- Dominantným etnikom tohto obdobia boli Slováci. Na juhu Slovenska žili Maďari. Etnický obraz spestrili Nemci, ktorí už začiatkom 13. storočia žili na Spiši, v banskoštiavnickej oblasti, v Bratislave a v západnej oblasti Žitného ostrova.
- V tomto období bolo poľnohospodárstvo hlavným zdrojom obživy absolútnej väčšiny obyvateľstva. Prevládajúcim spôsobom obrábania bol dvojpoľný systém.
- V 13. storočí došlo k rozmachu banského podnikania – Banská Štiavnica, Banská Bystrica ale i Gelnica.
- Mestá sa v tomto období stali i sprostredkovateľmi diaľkového obchodu. Z Uhorska sa do cudziny vyvážali predovšetkým suroviny, víno, hovädzí dobytok a kone. Na obchod so západnými krajinami a mediteránnou oblasťou sa sústreďovala najmä Bratislava a Trnava. V obchode s Poľskom mala dominantné postavenie Levoča neskôr aj Košice.
- Základnými územnosprávnymi jednotkami boli v tomto období župy. Na našom území existovali župy: Bratislavská, Nitrianska, Trenčianska, Komárňanská, Ostrihomská, Tekovská, Zvolenská (jej súčasťou bol aj Turiec) ďalej Hontianska, Novohradská, Gemerská, Spišská, Turnianska, Abovská, Zemplínska a Užská.
- Postupne sa zvyšovala aj vzdelanostná úroveň obyvateľstva – vznikali školy pri kapitulách, kláštoroch a neskôr aj mestské školy v najvýznamnejších stredovekých mestách.
- V architektúre sa objavuje nový gotický sloh. Najskôr sa len na románskych stavbách používali gotické detaily, neskôr vznikali prvé gotické stavby s charakteristickým lomeným oblúkom.
- V roku 1264, z ktorého pochádza 1. písomná zmienka o našej obci sa Gelnica stala kráľovským mestom. V tomto roku vznikla aj obec Liptovská Teplá. Narodil sa pápež Klement V. a zomrel pápež Urban IV. Uhorským kráľom bol Belo IV. Časť bola vyhlásená za kráľovské mesto. Vo svete sa Grónsko stalo súčasťou Nórskeho kráľovstva, Chubilaj – mongolský vojvodca a čínsky cisár vyhlásil za hlavné mesto ríše Peking.

KONTAKTUJTE NÁS

Svoje príspevky môžete posilať na emailovú adresu: hajskyhlasnik@gmail.com, alebo osobne odovzdať na obecnom úrade. Zároveň môžete posilať aj svoje vyjadrenia, návrhy, alebo námietky k našim obecným novinám.